

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΩΣΤΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΒΕΑ, 30/11/2023

Σοφία Ευφραΐμογλου-Κουνενάκη

Η βαθιά γνώση του Κώστα Μητρόπουλου, υποστηριζόμενη από εξίσου στιβαρή έρευνα, καθιστά το συγκεκριμένο βιβλίο μία πολύτιμη πηγή για την κατανόηση του πλαισίου και των ευρύτερων επιπτώσεων των ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα. Κάποιος είτε οικονομολόγος, πολιτικός, στέλεχος της αγοράς, είτε ακόμα ένας απλός αναγνώστης βλέπει στο βιβλίο του ένα συναρπαστικό ταξίδι στο πολλές φορές περιπλοκο τοπίο των ιδιωτικοποιήσεων.

Οι ιδιωτικοποιήσεις ήταν για χρόνια στην Ελλάδα, όπως και πολλά άλλα πράγματα, οικονομικά και μη, ένα ζήτημα ταμπού. Δεν είναι τυχαίο ότι έχει επικρατήσει να χρησιμοποιούμε ως συνώνυμη έννοια τον όρο αποκρατικοποιήσεις. Είναι, βλέπετε, ο στενός δεσμός που παραδοσιακά στην Ελλάδα πιστεύαμε ότι πρέπει να έχουμε με το κράτος· το κράτος-εργοδότης, το κράτος-επιχειρηματίας, το κράτος-πατερούλης. Έχουν περάσει πάνω από 30 χρόνια από τις πρώτες ιδιωτικοποιήσεις της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Μητσotάκη και όμως τείνουμε να ξεχάσουμε ότι οι πρωταρχικοί στόχοι μίας ιδιωτικοποίησης είναι η ενίσχυση του ανταγωνισμού και της ανάπτυξης της οικονομίας, ο εκσυγχρονισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών και η βελτίωση του management. Την τελευταία δεκαετία μάλιστα η επιτακτική ανάγκη για μεγάλο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων στο πλαίσιο των Μνημονίων τις κατέστησε συνώνυμο σχεδόν του ξεπουλήματος, γιατί οι συναλλαγές έπρεπε να γίνουν το συντομότερο δυνατό, πολλές φορές υπό μη ευνοϊκές συνθήκες και πάντα υπό το πρίσμα ότι οι ενδιαφερόμενοι αγοραστές γνώριζαν ότι το Ελληνικό Δημόσιο βρισκόταν με το πιστόλι στον κρόταφο. Το βιβλίο περιγράφει ακριβώς αυτή την πολύ δύσκολη πορεία σε δύσβατα μονοπάτια, από τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν και τις διαφορετικές πρακτικές, μέχρι την νομοθεσία και εν τέλει τον αντίκτυπο που είχαν στην ελληνική οικονομία. Ο Κώστας Μητρόπουλος παραθέτει με μαεστρία, θα έλεγα, συσσωρευμένη γνώση και εμπειρία πολλών ετών, για να μας βοηθήσει ουσιαστικά να καταλάβουμε, γιατί, ενώ σε πολιτικό επίπεδο οι ιδιωτικοποιήσεις υπήρξαν αντικείμενο σφοδρής αντιπαράθεσης, η τελική τους επίδραση στην οικονομία ήταν περιορισμένης έκτασης. Η πολυετής εμπειρία του από την αγορά, αλλά και η θητεία του στο ΤΑΙΠΕΔ εγγυώνται για το αποτέλεσμα.

Θα ήθελα να σταθώ σε δύο σημεία του βιβλίου που νομίζω ότι περικλείουν το κύριο νόημα, αλλά και τη γεύση που άφησαν οι ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα. Όπως πολύ εύστοχα αναφέρει, η δεύτερη περίοδος κρατικοποιήσεων μεταξύ '74 και 1990, από το τέλος της χούντας δηλαδή μέχρι την εκλογή του Κωνσταντίνου Μητσotάκη δημιούργησε μία νέα πολιτική και επιχειρηματική ελίτ, η οποία διοικούσε το κρατικό κεφάλαιο που είχε αναπτυχθεί στον εμπορικό τομέα με βάση τα δικά της συμφέροντα και τις δικές της επιδιώξεις. Όταν ξεκίνησαν οι ιδιωτικοποιήσεις το '90,

αντικατόπτρισαν την πολιτική βούληση να περάσουν οι εμπορικές δραστηριότητες εκεί που ανήκουν, στον ιδιωτικό τομέα δηλαδή, έτσι ώστε να μειωθεί η αναποτελεσματικότητα και να περιοριστεί η ισχύς των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Στη συνέχεια, όπως μας εξηγεί ο συγγραφέας, υπήρξαν άλλα 3 κύματα –4 συνολικά– ιδιωτικοποιήσεων. Με το τελευταίο να είναι εκείνο που απαιτούσαν οι δανειστές, για να πληρωθεί από τα έσοδα μέρος του δημόσιου χρέους. Κανένα από τα κύματα που καταγράφηκαν μετά το τέλος της κυβέρνησης Κωνσταντίνου Μητσοτάκη δεν συνοδευόταν από κάποια ιδεολογική οπτική. Από το '93 μέχρι και τις ιδιωτικοποιήσεις των Μνημονίων, η μόνη ιδεολογία που συσχετιζόταν με τις ιδιωτικοποιήσεις ήταν η μόνιμη αντίθεση σε αυτές. Ήταν ιδιωτικοποιήσεις ανάγκης, είτε για να συγκεντρωθούν χρήματα για τον δημόσιο κορβανά, είτε για να ικανοποιηθούν πιο πρόσφατα οι απαιτήσεις των δανειστών.

Τέλος, δεν θα μπορούσα να συμφωνήσω περισσότερο με την τελευταία παράγραφο του βιβλίου· «Ακόμη και σήμερα μετά από 136 συνολικά συναλλαγές, η παρουσία του Δημοσίου στην οικονομία παραμένει ισχυρή. Η χώρα πρέπει να κινηθεί η μία πιο εξελιγμένη σχέση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Στη νέα οικονομική αρχιτεκτονική που επιτάσσει η ανάγκη για βιώσιμη ανάπτυξη, οι ιδιωτικοποιήσεις μπορούν να είναι ο παράγοντας, ο παράγοντας-κλειδί που θα προσφέρει στήριξη στη δίκαιη δημιουργία πλούτου».

Αν και αγαπώ τα βιβλία που σχετίζονται με την οικονομία, την επιχειρηματικότητα και την αγορά, θα πω ότι πολλές φορές και εγώ η ίδια κατανοώ ότι δύσκολα κρατούν σε εγρήγορση τον αναγνώστη. Ο Κώστας Μητρόπουλος, όμως, το καταφέρνει αυτό, παραθέτοντας ιστορικά στοιχεία και περιγράφοντας το ευρύτερο πλαίσιο των ιδιωτικοποιήσεων και κυρίως βάζοντας τον αναγνώστη να προβληματιστεί, πολύ πριν φτάσει σε συμπεράσματα. Πιστεύω, ειλικρινά, ότι το βιβλίο αυτό θα χρησιμεύσει ως καταλύτης για βαθύτερο προβληματισμό και εποικοδομητικό διάλογο σε ότι αφορά την επίτευξη μιας πιο βιώσιμης οικονομικής πορείας της Ελλάδας, και είμαι βέβαιη ότι οι αναγνώστες θα το βρουν τόσο ενδιαφέρον όσο το βρήκα και εγώ. Καλοτάξιδο, λοιπόν, το βιβλίο!

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Θα ευχαριστήσω πολλαπλά την Σοφία Ευφραίμογλου-Κουνενάκη, πρώτα απ' όλα, γιατί με απήλλαξε από εισαγωγικά σχόλια. Έκανε μία ανάγνωση του βιβλίου, αρκετά εκτενή, πρέπει να ομολογήσω, και μου έκλεψε τα εισαγωγικά σχόλια. Όσοι επιλέξατε ή θα επιλέξετε να είστε αναγνώστες του βιβλίου, θα διαπιστώσετε ότι είναι ένα βιβλίο που διαβάζεται: δεν είναι μελέτη, είναι ένα βιβλίο που σε καλεί να το διαβάσεις, έχει στοιχεία, τα οποία μπορούν να σε ιντριγκάρουν. Επίσης, έδωσε την έκταση του ρόλου του κράτους. Όταν συζητούσαμε για τον τελικό τίτλο του βιβλίου, υπήρξε το ερώτημα αν θα αναφερόταν σε αποκρατικοποιήσεις, ιδιωτικοποιήσεις ή τι μείγμα. Καταλήξαμε σε αυτή την εκδοχή. Έχουμε, λοιπόν, μία ιδιοτυπία στο πώς χειριζόμαστε τις έννοιες. Το τελευταίο σημείο που θέλω να

παρατηρήσω είναι ότι η παρουσία του κράτους στην ελληνική οικονομία, παραμένει απλοϊκά (όπως λέει ο κύριος Μητρόπουλος) ισχυρή. Κινούνται, λοιπόν, οι ιδιωτικοποιήσεις σε μία κυλιόμενη συζήτηση έντονης πολιτικοποίησης με περιορισμένο τελικό αποτέλεσμα. Αυτό -δική μου τελική εισαγωγική παρατήρηση- το πάνελ, που έχετε μπροστά σας, θα επιχειρήσει να σας βοηθήσει να ανακαλύψετε, προτού καταδυθείτε οι ίδιοι στο βιβλίο.

Παρακαλώ, ήδη, τον Γιώργο Ζανιά, που πρόεδρος σήμερα της Eurobank και Ομότιμος Καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, δεν μπορεί να κρύψει ότι και ο ίδιος υπήρξε χειριστής του θέματος.

Γιώργος Ζανιάς

Χαίρομαι πάρα πολύ για την πρόσκληση να παρουσιάσω αυτό το βιβλίο. Είχα ένα πρώτο διάβασμα όταν το έγραφε ο συγγραφέας. Είναι ένα βιβλίο που αποτιμά, θα έλεγα, μία πονεμένη μεταρρύθμιση. Και την αποκαλώ πονεμένη, γιατί ιδεολογικοποιήθηκε, ενώ, όπως σημειώνει και ο συγγραφέας, κάτω από τη σημαία της ιδεολογίας στριμώχτηκαν κάθε λογής συμφέροντα, τα οποία αισθάνθηκαν ότι απειλούνται. Το βιβλίο αποτελεί μία πλήρη ανασκόπηση των ιδιωτικοποιήσεων τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, '90 μέχρι 2019. Είναι, δηλαδή, πολύ σημαντικό πως αυτό γράφτηκε από κάποιον άνθρωπο, ο οποίος ασχολήθηκε με τις αποκρατικοποιήσεις, τόσο ως σύμβουλος, όσο και ως manager στο ΤΑΙΠΕΔ -είχαμε μάλιστα συμπέσει και μία εποχή.

Όπως σημειώνει ο συγγραφέας, οι αποκρατικοποιήσεις στην Ελλάδα ήρθαν σαν αντίδραση σε μια σειρά από προηγηθείσες κρατικοποιήσεις, οι οποίες έγιναν μετά την πτώση της χούντας το 1974 και ήταν βέβαια πολύ φορτισμένες ιδεολογικά, ενώ η κουλτούρα των κρατικοποιήσεων και μετέπειτα η αντίσταση στις αποκρατικοποιήσεις αποτελούσαν μέρος του κρατισμού (statism, όπως το λέει ο συγγραφέας στην αγγλική εκδοχή, την οποία διάβασα εγώ τουλάχιστον), που για δεκαετίες επικράτησε στη χώρα - με παράλληλη ενοχοποίηση της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας στη χώρα. Υπήρχε δε ένας εναγκαλισμός κυβερνήσεων και κρατικών επιχειρήσεων, άλλοτε πιο ισχυρός και άλλοτε πιο αδύναμος.

Χαρακτηριστικό του μεγέθους αυτού του κρατισμού, όπως σημειώνει στο βιβλίο ο συγγραφέας, είναι πως στα μέσα της δεκαετίας του '80, το 38% του ελληνικού ΑΕΠ παραγόταν από το δημόσιο τομέα. Αυτή η εξέλιξη συνοδευόταν όλο ένα και περισσότερο από μειωμένη ανταγωνιστικότητα, από ισχυρά συνδικάτα, από πελατειακές πολιτικές, ενώ κάλυψε πολλούς τομείς της οικονομίας. Εδώ να πω μόνο πως είναι πολύ χαρακτηριστικό το πόσο έντονο ήταν αυτό ότι ο ΟΣΕ, όταν ήρθαν τα Μνημόνια, είχε γύρω στο ένα με ενάμιση δισ. έλλειμμα το χρόνο. Και μάλιστα, όταν κάναμε το PSI (ίσως δεν το γνωρίζατε αυτό) μαζί με τα ομόλογα που κουρέψαμε, κουρέψαμε και το χρέος του ΟΣΕ που τότε γλίτωναν μερικές τράπεζες κατά 53,5%, διότι εξυπηρετούνταν εξ ολοκλήρου από το Ελληνικό Δημόσιο.

Στους λόγους για τις αποκρατικοποιήσεις, στο βιβλίο αναφέρονται η μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας στη λειτουργία των επιχειρήσεων. Το τελευταίο, βέβαια, συνδέθηκε με το επιχείρημα των οικονομολόγων της αποτυχίας του κράτους, failure of the state το αποκαλούν, στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Επίσης, οι αποκρατικοποιήσεις, το λέει και ο συγγραφέας, τείνουν να είναι credit positive για τους οίκους αξιολόγησης –και τονίζεται και αυτό τώρα τελευταία με τις αποκρατικοποιήσεις των τραπεζών. Επίσης, οι κρατικές επιχειρήσεις έχουν κατηγορηθεί και για στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας, όπου είχαμε κατά μέσο όρο υψηλότερους μισθούς σε πολλές από αυτές, ενώ υπήρχε και ο έλεγχος του εργατικού κινήματος, που ουσιαστικά ήταν από δημόσιες επιχειρήσεις.

Το βιβλίο στο πλαίσιο της ανασκόπησης που κάνει, παρουσιάζει επίσης περιληπτικά μεθόδους και διαδικασίες αποκρατικοποιήσεων, καθώς και εμπειρίες άλλων χωρών, όπως η Χιλή, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, Ρωσία, χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, Κίνα. Η κάθε μία από αυτές τις χώρες, βέβαια, ήταν και μία ειδική περίπτωση, ενώ ιδιωτικοποιήσεις οδήγησαν σε σημαντικό μετασχηματισμό των οικονομιών των χωρών αυτών. Στην τότε Δυτική Ευρώπη προηγήθηκε το Ηνωμένο Βασίλειο με το ξεκίνημα της πρώτης δεκαετίας της Margaret Thatcher το 1979: εκεί φάνηκαν και οι πρώτες αντιδράσεις από τα ισχυρά βρετανικά συνδικάτα απέναντι στις αποκρατικοποιήσεις. Και αν δεν γινόταν το 1982 -γιατί ήμουν εκεί τότε και τα ζούσα- ο πόλεμος στα Φώκλαντ, δεν είμαι σίγουρος ότι θα κέρδιζε ούτε δεύτερη τετραετία η Margaret Thatcher. Μετά, αργότερα, αφού ξεπέρασε αυτά τα προβλήματα, πήρε και τρίτη και τέταρτη.

Αναφερόμενος, λοιπόν, στα εμπόδια των αποκρατικοποιήσεων, ο συγγραφέας αναφέρεται -και πολύ σωστά κατά τη γνώμη μου- στην έννοια του πολιτικού κόστους. Εξηγεί μάλιστα, ότι όπως ανέφερε και παραπάνω, πώς αυτή δημιουργήθηκε από τις ιδεολογικές αντιρρήσεις αριστερών πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών, με τις οποίες συνασπίστηκαν μία σειρά από οχυρωμένα συμφέροντα, όπως θα αποκαλούσε και η Τρόικα τότε, που αισθάνθηκαν πως απειλούνται. Ήταν πολύ καλά οργανωμένοι και μπορούσαν να κάνουν πολύ θόρυβο και συνεπώς είχαν σημαντικό πολιτικό αντίκτυπο. Αναφορές γίνονται, μάλιστα, και στο βιβλίο σε πιο συγκεκριμένα εμπόδια για τις επιμέρους αποκρατικοποιήσεις.

Οι αποκρατικοποιήσεις ξεκίνησαν με το ξεκίνημα της δεκαετίας του '90. Είναι σημαντικό πως τότε περίπου η παγκοσμιοποίηση έκανε τα πρώτα της βήματα· οι χώρες έγιναν πιο συνδεδεμένες μεταξύ τους, ενώ τότε περίπου υιοθετήθηκε και η συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία έθεσε τα κριτήρια για είσοδο στην ευρωζώνη. Αγορές και ευρωπαϊκοί θεσμοί άρχισαν να παρακολουθούν ολοένα και πιο στενά τα τεκταινόμενα και της αγκυλώσεις που υπήρχαν στο εσωτερικό της χώρας μας. Η χώρα έπρεπε να μειώσει δημοσιονομικά ελλείμματα και να γίνει πιο ανταγωνιστική, γιατί με την ένταξη στην ΟΝΕ, το σύνηθες εργαλείο βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας που είχαμε μέχρι τότε, την υποτίμηση του νομίσματος, είχε πλέον χαθεί. Σύμφωνα με τον απολογισμό που κάνει ο συγγραφέας από τις

αποκρατικοποιήσεις τριών δεκαετιών, εισέρευσαν στο δημόσιο 36 δισεκατομμύρια ευρώ από 136 συναλλαγές αποκρατικοποίησης. Σε αυτά πρέπει ίσως να συνυπολογίσουμε και τα ελλείμματα που γλιτώσαμε που πραγματοποιούσαν αυτές οι επιχειρήσεις, το οποίο δεν έχει μέσα γραφτεί. Τα περισσότερα έσοδα, σημειώνει ο συγγραφέας, προήλθαν από πέντε τομείς: τηλεπικοινωνίες, τράπεζες, μεταφορές, τυχερά παιχνίδια και ενέργεια. Επιτάχυνση στις αποκρατικοποιήσεις, σημειώνει ο συγγραφέας, προσδόθηκε στην εποχή Σημίτη, σε μία προσπάθεια μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας πριν μπούμε στην ΟΝΕ.

Ο όγκος των αποκρατικοποιήσεων που έγιναν σε τρεις δεκαετίες – για 36 δισ. μιλάμε – είναι βέβαια πολύ μακριά από κάποιες εκτιμήσεις που γίνονταν κατά την περίοδο της κρίσης χρέους, που αποτιμούσαν τη δημόσια περιουσία σε 300 δισ.. Μακάρι να τα είχαμε γιατί 300 δισ. ήταν στο τέλος του '90 του 2009 και το εξωτερικό χρέος... Δείχνει επίσης πόσο φιλόδοξος ήταν και ο στόχος των 50 δισ., που τέθηκε το Μάρτιο του 2011 μετά από πίεση της Τρόικας – τα ζήσαμε μαζί τότε. Και μάλιστα, σε μία εποχή στην καρδιά της κρίσης, που οι αποτιμήσεις των περιουσιακών στοιχείων ήταν πολύ χαμηλές. Η ανακοίνωση αυτού του στόχου, τότε, των 50 δισεκατομμυρίων αποκρατικοποιήσεων είχε προκαλέσει τεράστιες αντιδράσεις, δείχνοντας την κουλτούρα του κρατισμού που υπήρχε καθώς της μειωμένης ιδιοκτησίας/ownership αυτής της μεταρρύθμισης. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το ότι το βράδυ που ανακοινώθηκαν τα 50 δισ. -εγώ ήμουν πρόεδρος του Συμβουλίου των Οικονομικών Εμπειρογνομόνων - ανοίγω τα κανάλια να δω τις ειδήσεις των 8 και γινόταν μία επανάσταση. Δεν υπήρχε σχολιαστής, άνθρωπος που εμφανιζόταν στην τηλεόραση, που δεν κατηγορούσε τις αποκρατικοποιήσεις των 50 δισ.! Αναγκάστηκε ο πρωθυπουργός λίγο μετά τα μεσάνυχτα να τις πάρει πίσω, για να τις ξαναβάλουμε στο τραπέζι. Για να καταλάβετε δηλαδή πόσο έντονη ήταν η αντίδραση. Βέβαια, ήταν ίσως υπερβολικό, αλλά η Τρόικα ήθελε να εντυπωσιάσουμε τις αγορές μήπως και ανοίξουν, πράγμα το οποίο, βέβαια, ήταν αδύνατον. Ένα από τα λάθη που έγινε τότε, γιατί πριν από αυτό είχαν πει πως θα γίνονταν αναδιαρθρώσεις και κουρέματα στο χρέος και όλοι περίμεναν να κουρευτεί το χρέος. Ποιος, λοιπόν, θα αγόραζε ελληνικά ομόλογα!

Το βιβλίο αναφέρεται σε μία σειρά από επιμέρους θέματα για τους ξένους αγοραστές που ήταν περισσότεροι την εποχή της κρίσης, ίσως επειδή ήρθαν και distress funds τότε, τα οποία παίρνανε πολλά ρίσκα. Επίσης, σωστά αναφέρεται πως το άνοιγμα κάποιων αποκρατικοποιήσεων σε ιδιώτες επενδυτές μέσω του Χρηματιστηρίου ήταν μία επιλογή που μπορεί να μην οδηγούσε σε συμβατικές αλλαγές ελέγχου από το κράτος, αλλά μπορούσε να βοηθήσει στη βελτίωση των κανόνων διακυβέρνησης των επιχειρήσεων και την αύξηση της διαφάνειας. Θέλω να σημειώσω πως οι πρώτοι κανόνες εταιρικής διακυβέρνησης για συγκεκριμένες εταιρείες τέθηκαν το 2003, όταν υπουργός ήταν ο Νίκος Χριστοδουλάκης. Σημαντική αναφορά γίνεται επίσης και στις ρυθμιστικές αρχές με την πρώτη τη ΡΑΕ για την ενέργεια και την ΕΕΕΠ που δημιουργήθηκε τότε για τις τηλεπικοινωνίες.

Υπήρχαν, βέβαια, και πολλές καθυστερήσεις. Αυτό θέλει ένα άλλο βιβλίο για την ιστορία της κάθε αποκρατικοποίησης – και ασχολείται λίγο με αυτό ο συγγραφέας. Τελικά, όμως, μετά από όλα αυτά και μετά από τρεις δεκαετίες – σημειώνεται και στο βιβλίο – το αποτύπωμα του κράτους έχει μειωθεί σημαντικά στο επίπεδο που αναφέρθηκε και πριν.

Τώρα, οι αποκρατικοποιήσεις αυτές τις μέρες είναι των τραπεζών, το ξέρετε πολύ καλά: μετά το PSI δύο έχουν γίνει, μένουν άλλες δύο. Πριν κλείσω, θα αναφερθώ στο προτελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, στο οποίο γίνεται και μία οικονομετρική διερεύνηση των επιπτώσεων των αποκρατικοποιήσεων σε μία σειρά από μακροοικονομικές κυρίως μεταβλητές. Από αυτή την ανάλυση προκύπτουν κάποια χρήσιμα συμπεράσματα, τα οποία χρειάζονται, πιστεύω, περισσότερη διερεύνηση: δηλαδή όλη αυτή η εποχή που καλύπτεται είχε πολύ noise που λένε συνυπήρχαν πάρα πολλοί παράγοντες που επιδρούσαν και είναι λίγο δύσκολο να ξεχωρίσεις τις επιπτώσεις αυτές.

Στη σελίδα 136 του βιβλίου στην αγγλική εκδοχή, που κοίταξα εγώ, έχει ένα πολύ καλό πίνακα που συνοψίζει απαντήσεις σε ερωτήσεις-κλειδιά για τις αποκρατικοποιήσεις. Αυτή τη σελίδα τουλάχιστον θα πρέπει να την διαβάσετε! Θα ήθελα, τέλος, να συμφωνήσω με το συγγραφέα σε μία παρατήρηση, κάτι σαν συμπέρασμα θα έλεγα, που κάνει: πως το σύνορο μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα δεν θα είναι σταθερό. Πιστεύω πως αυτό εξαρτάται, βέβαια, από τη συγκυρία. Τις περιόδους κρίσης ή και νωρίτερα ακόμα και ιδιωτικές επιχειρήσεις αισθάνονταν την ανάγκη κρατικής συνδρομής.

Δεν θα παρέλπεια, επίσης, να πω πως αυτό εξαρτάται και από την ωριμότητα του πολιτικού συστήματος -και την γνωρίζουμε του δικού μας την ωριμότητα πολύ καλά. Σήμερα είναι λίγο διαφορετικά σε σχέση με τότε που ξεκίνησαν οι αποκρατικοποιήσεις, ενώ η επιχειρηματικότητα έχει πλέον απενεχοποιηθεί. Με αυτές τις τελευταίες επισημάνσεις νομίζω πως μπορούμε να είμαστε από λίγο έως και αρκετά πιο αισιόδοξοι για το μέλλον. Ίσως, επίσης, έχει έρθει ο καιρός, επειδή οι κρατικές επιχειρήσεις θα συνεχίσουν να υπάρχουν, να καταργηθούν και τα πλαφόν που υπάρχουν στις αμοιβές των διοικήσεων και να γίνουν με πιο αξιοκρατικά κριτήρια οι επιλογές των διοικήσεων. Φανταστείτε τώρα την Ελληνική Αμυντική Βιομηχανία τη διοικεί κάποιος, ο οποίος παίρνει 2.700 ευρώ το μήνα. Λοιπόν, δεν πρόκειται να φτιάξει ποτέ αυτή η βιομηχανία.

Κλείνοντας θέλω να πω πως αυτό το πολύ καλό ανάγνωσμα περιέχει πολλά lessons learned -επειδή εγώ το διάβασα και στα Αγγλικά- για την ενίσχυση τομέων που ήδη έχουν αποκρατικοποιηθεί, όσο και για νέες αποκρατικοποιήσεις. Για αυτό, καλό είναι να το διαβάσουμε.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Ευχαριστώ τον Γιώργο Ζανιά και για την κατακλείδα, γιατί δίπλα στα lessons learned είναι και τα lessons missed, δηλαδή η άλλη πλευρά του ίδιου νομίσματος, τα οποία επίσης καταγράφονται στο βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου. Ευχαριστών επίσης για την ατάκα της πονεμένης μεταρρύθμισης, που βοηθάει πολύ στο να δώσω τον λόγο στον επόμενο. Θα παρακαλέσω λοιπόν τον Φοίβο Καρζή, ο οποίος έχει ζήσει ως δημοσιογράφος αυτή την εποποιία την σάγκα των αποκρατικοποιήσεων/ιδιωτικοποιήσεων και να τοποθετηθεί με τον δικό του τρόπο για το βιβλίο.

Φοίβος Καρζής

Βέβαια, εγώ είμαι η άτυχης εξαίρεση αυτού του πάνελ, γιατί δεν είμαι οικονομολόγος, δεν έχω και καμία ειδική ενασχόληση με τα οικονομικά. Επομένως θέλω να αναφερθώ κυρίως στην πολιτική πτυχή του ζητήματος των ιδιωτικοποιήσεων και όχι στην οικονομική, που είναι και η πηγή εκείνη που κυρίως κυριαρχεί στη δημόσια συζήτηση. Ανέφερε ο Γιώργος Ζανιάς δύο λέξεις-κλειδιά που υπάρχουν στο βιβλίο: φόρτιση και ιδεολογικοποίηση. Πιστεύω πως αυτές οι λέξεις είναι πραγματικά το κλειδί, για να δούμε πώς μια οικονομική επιλογή απέκτησε μία τελείως διαφορετική διάσταση και έγινε σηματορός ιδεολογικών διαιρέσεων: μιας κάθετης ανάμεσα σε αριστερά και δεξιά για μία μεγάλη περίοδο και μιας οριζόντιας και στους δύο χώρους, ανάμεσα σε κρατιστές και μη-κρατιστές. Είχαν διαφορετικά ονόματα σε κάθε χώρα, αλλά πάντως η ιδέα ήταν η ίδια.

Ξεκινάω από μίαν αναφορά του βιβλίου. Στη σελίδα 26 ο Κώστας Μητρόπουλος σημειώνει: «Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για τις ιδιωτικοποιήσεις ανατροφοδότησε και το ενδιαφέρον για τις ιδιωτικοποιήσεις ως πολιτική επιλογή και μάλιστα αυτό το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον εστιαζόταν λιγότερο στην ίδια τη διαδικασία και την αποτελεσματικότητά της και περισσότερο στις ιδιωτικοποιήσεις ως μοχλό μεταρρύθμισης συνολικά στην οικονομία και καταλύτης των αντίστοιχων πολιτικών αντιδράσεων». Κάνοντας ένα μικρό άλμα και πηγαίνοντας στα συμπεράσματα του βιβλίου, διαπιστώνεται μία σχετικά περιορισμένη επίδραση των ιδιωτικοποιήσεων στην οικονομική δραστηριότητα. Και παρόλα αυτά, η ίδια η πολιτική πρακτική και ο όρος έχουν μια πολύ έντονη φόρτιση. Νομίζω αξίζει να δούμε γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό.

Συμβαίνει, πιστεύω, λόγω της ιστορικότητας του θέματος. Αν μπορεί να κάνει κανείς μία ανασκόπηση στην Ελλάδα, για παράδειγμα, θα δει ότι ενδεχομένως οι περισσότερες ιδιωτικοποιήσεις που ανέφερε ο Γ. Ζανιάς (υπάρχει και ο κατάλογος μέσα στο βιβλίο) έγιναν από προοδευτικές κεντροαριστερές κυβερνήσεις και όχι από συντηρητικές. Αλλά, αυτό που φόρτισε και φορτίζει τη συζήτηση δεν είναι η διαδρομή, είναι το σημείο εκκίνησης. Θα δει κανείς στο βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου μία εισαγωγική ανασκόπηση στην αρχαιολογία των ιδιωτικοποιήσεων, πώς το κράτος εκχωρούσε ιδιοκτησιακά δικαιώματα σε ιδιώτες

στην αρχαία Αθήνα, στην Ρώμη – αλλά η σημερινή συζήτηση έχει αφητηριακό ορόσημο τις αρχές της δεκαετίας του '80 και τις αρχές του δεκαετίας του '90 στην Ελλάδα. Η ελληνική συζήτηση έχει λιγότερη σχέση με δύο πρότυπα που αναφέρονται στο βιβλίο, το πρότυπο της Χιλής και της Ανατολικής Ευρώπης μετά το '90, έχει κυρίως σχέση με ό,τι συνέβησαν στην Ευρώπη στις αρχές της δεκαετίας του '80. Τότε αναπτύσσονται δύο αντίρροπα ρεύματα· είναι η εποχή Ρέηγκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες, κυρίως είναι η Thatcher στη Βρετανία.

Η Thatcher ευνοεί την μαζική εκχώρηση στον ιδιωτικό τομέα κρατικών επιχειρήσεων: οι κρατικές αυτές επιχειρήσεις είχαν γίνει κρατικές αμέσως μετά από τον πόλεμο, στο πλαίσιο ακριβώς μιας πλατφόρμας κοινωνικής συναίνεσης. Και αυτή είναι μία βαθιά διάρρηξη της πλατφόρμας της κοινωνικής συναίνεσης, που περιλάμβανε και το ρόλο του κράτους στην οικονομία και την κοινωνική αντίληψη. Είναι πολύ ενδιαφέρον ότι αν δει κανείς το Μανιφέστο των Συντηρητικών για τις εκλογές του 1979: οι ιδιωτικοποιήσεις είναι εκεί κάτι περιφερειακό, δεν έχουν κάποια κεντρική θέση. Στην εξέλιξη της κυβερνητικής πολιτικής, την αποκτούν. Και επειδή αυτή η πολιτική, σε διάφορες πτυχές της, προκαλεί κοινωνικές εντάσεις, συχνά βίαιες συγκρούσεις, διαιρείται το κοινωνικό σώμα της Βρετανίας και έτσι, σε αυτήν τη διαίρεση έρχεται να προστεθεί το ζήτημα του ιδιωτικοποιήσεων, το οποίο γίνεται εμβληματικό και ενσωματώνει την αντίδραση για το σύνολο της κυβερνητικής πολιτικής που ακολουθεί η Thatcher, δηλαδή τον περιορισμό του κρατικού τομέα και της κοινωνικής πρόνοιας. Το κάνει αυτό πολύ γρήγορα η Thatcher: εκλέγεται το Μάιο του '79 και ήδη ενάμιση χρόνο δύο μετά στα τέλη του '81 προωθεί την πρώτη ιδιωτικοποίηση που είναι η British Aerospace. Καθώς αυτή η διαίρεση στη βρετανική κοινωνία βαθιάνει, δεν συμβαίνει μόνο αυτό: εξάγεται κίολας η σύγκρουση αυτή στην υπόλοιπη Ευρώπη. Γιατί;

Γιατί για την ίδια εποχή εξελίσσονται δύο αντίρροποι κύκλοι. Έχουμε από τη μία την Thatcher, αλλά την ίδια στιγμή στην Ευρώπη -κάτι που δεν συζητιέται πολύ- έχουμε μια γενική τάση κρατικοποιήσεων στον Νότο. Είναι η εποχή που έρχονται διαδοχικά σοσιαλιστικά κόμματα στην εξουσία· πρώτα εκλέγεται ο Μιτεράν με Πρόγραμμα Συνεργασίας με τους κομμουνιστές, το πρόγραμμα των 100 ημερών και μετά αμέσως το ΠΑΣΟΚ. Έρχεται το '82 ο Γκονζάλες, το '83 επιστρέφει ο Σουάρες στην Πορτογαλία στην εξουσία. Όλοι έχουν κοινό σημείο πολιτικής κρατικοποίησης, την ώρα που υπάρχει το διαμετρικά αντίθετο μοντέλο.

Ο Γ. Ζανιάς ανέφερε νωρίτερα ότι στα μέσα της δεκαετίας του '80 το 38% του ΑΕΠ παράγεται από το κράτος. Δεν είναι, όμως, μόνο η Ελλάδα. Δεν είναι μία ειδική περίπτωση η Ελλάδα. Στη Γαλλία το κράτος μετά τις εθνικοποιήσεις του 1982, που κάνει ο Μιτεράν, παράγει για παράδειγμα το 100% του χάλυβα. Αναφέρομαι στο χάλυβα, γιατί είναι ένας κλάδος εμβληματικός, λόγω της ιστορικής καταγωγής της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Θα πει κανείς ότι αυτό το κάνει σε στρατηγικές βιομηχανίες. Όχι, δεν το κάνει σε στρατηγικές μόνο βιομηχανίες! Μπορεί να ισχύει αυτό για τη χημική βιομηχανία, ή των εξοπλισμών σχεδόν καθολικά, αλλά στη Γαλλία το κράτος παίρνει το 37% της παραγωγής

γυαλιού, απλώς επειδή θεωρεί ότι το κράτος πρέπει να είναι παντού στην οικονομία.

Και είναι εκείνη την εποχή, ένα χρόνο μετά, που ιδρύεται στην Ελλάδα ο Οργανισμός Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων. Για όλη αυτή την προϊστορία του τι συνέβη στην Ελλάδα δεν θέλω να πω περισσότερα, γιατί θα μπορείτε να τη βρείτε στο τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου του Κ. Μητρόπουλου. Τώρα η δεκαετία του '80 γεννά αυτή τη διχοτομία. Έχουμε τις ιδιωτικοποιήσεις να εισάγονται ως πυλώνας της οικονομικής πολιτικής σε μία περίοδο, όπως και στην Αγγλία είναι μία περίοδος εξαιρετικής πολιτικής φόρτισης γεμάτης από εντάσεις, που δεν αφορούν μόνο τις ιδιωτικοποιήσεις, αφορούν και την κοινωνική πολιτική, αφορούν και την εξωτερική πολιτική: δεν είναι δε μόνο εντάσεις διακομματικές, είναι και εσωτερικές εντάσεις. Είναι ενδιαφέρον ότι οι ιδιωτικοποιήσεις εισάγονται σε πολιτικές περιόδους έντονα φορτισμένες και βίαιες σε κοινωνικό επίπεδο όχι μόνο λόγω των ιδιωτικοποιήσεων, αλλά λόγω συνολικής πολιτικής. Έτσι οι ιδιωτικοποιήσεις αποκτούν ένα συμβολικό χαρακτήρα. Οι ιδιωτικοποιήσεις, δηλαδή, ταυτίζονται με μία συνολική ατζέντα στην Ελλάδα, που στην ουσία είναι η προσέγγιση της χώρας με ό,τι έχει αρχίσει ήδη να συντελείται στην Ευρώπη από τα μέσα της δεκαετίας του '80 και επιταχύνθηκε μετά το '89 και την κατάρρευση των ανατολικών κρατών. Στην κοινωνική μνήμη στην Ελλάδα, όπως έχει συμβεί και στην Αγγλία, οι ιδιωτικοποιήσεις εγγράφονται ως γεγονός, ως πολιτική επιλογή που πυροδοτεί ακρότητα, βίαιες αντιδράσεις, κοινωνική έκρηξη και σηματοδοτούν μία απομάκρυνση από ένα πατερναλιστικό κράτος. Το οποίο δεν ήταν προνόμιο ενός πολιτικού χώρου, ήταν μια αντίληψη που υπήρχε στην πρώτη και μεταπολιτευτική περίοδο με τις κρατικοποιήσεις του Κωνσταντίνου Καραμανλή και στην πρώτη περίοδο του ΠΑΣΟΚ.

Στη συνέχεια, οι ιδιωτικοποιήσεις εξακολουθούν να προκαλούν ένταση, από το '96 και μετά -από το '93 και μετά- αλλά είναι μικρότερη ένταση για δύο λόγους. Ο πρώτος είναι ότι τις εκτελεί μία κεντροαριστερή κυβέρνηση και υπάρχουν, με φυσικό τρόπο, λιγότερες αντιδράσεις κυρίως εσωτερικές. Νομίζω ότι οι ιδιωτικοποιήσεις του '90, της δεκαετίας του '90, εγγράφονται σε μία συγκεκριμένη πολιτική με συγκεκριμένη καταληκτική στόχευση, που είναι η ένταξη στο ευρώ. Επειδή αυτός ο στόχος είναι συνολικά αποδεκτός, οι αντιδράσεις είναι μικρότερες, παράλληλα με το γεγονός ότι δεν υπάρχει ένα ευρωπαϊκό αντίρροπο πρότυπο προς εισαγωγή: δεν υπάρχουν δηλαδή πλέον σε ευρωπαϊκό επίπεδο οι αποκλίνουσες τραχιές και η ιδέα της μείωσης της συμμετοχής του κράτους έχει γίνει ήδη αποδεκτή από τον ευρύτερο χώρο αναφοράς της τότε κεντροαριστερής Ελληνικής κυβέρνησης, που είναι τα ευρωπαϊκά κόμματα του Τρίτου Δρόμου.

Είναι πραγματικά εντυπωσιακό να διαπιστώσει κανείς διαβάζοντας την ανάλυση και τα συμπεράσματα Μητρόπουλου για την πραγματική επίδραση των ιδιωτικοποιήσεων στην οικονομία, ακόμα και συγκεκριμένα στην ανάπτυξη, η δυσαναλογία ανάμεσα στον αντικειμενικά μετρήσιμο αντίκτυπο και την καθολική διάχυση των ιδιωτικοποιήσεων ως ιδεολογικής αναφοράς στην πολιτική συζήτηση, την ένταση των αντιθέσεων που προκαλούσαν και εξακολουθούν να προκαλούν.

Διαβάζοντας κανείς το βιβλίο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τελικά το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων αφορά περισσότερο την αντίληψη από την οποία εκκινεί ο καθένας για το ρόλο του κράτους, παρά την οικονομική αποτελεσματικότητά τους αυτή κάθε αυτή.

Για παράδειγμα, η επιτυχία ή αποτυχία κάθε ιδιωτικοποίησης φαίνεται να μην επηρεάζει. Υπάρχουν κλάδοι, τηλεπικοινωνίες για παράδειγμα, σε πολλές χώρες, σε όλες τις μεγάλες χώρες, όπου οι ιδιωτικοποιήσεις είναι μία ιστορία επιτυχίας. Υπάρχουν άλλοι κλάδοι, όπως η διαχείριση των υδάτων, που είναι μια ιστορία αποτυχίας. Γιατί όμως αυτό δεν λαμβάνεται υπόψιν; Νομίζω ότι αυτό συμβαίνει γιατί οι ιδιωτικοποιήσεις, όπου αστοχούν, λογίζονται ως αποτυχία του κράτους. Και ενώ υπάρχει μία γενική αποδοχή ότι η αποτυχία είναι μέσα στη φύση της ιδιωτικής επιχειρηματικότητας, αντίθετα το ίδιο το κράτος δεν έχει το δικαίωμα στην αποτυχία, όταν εμπλέκεται στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Εκλαμβάνεται αυτή η αποτυχία ως ένδειξη ότι το κράτος είναι δομικά καταδικασμένο να αποτυγχάνει στη διαχείριση επιχειρήσεων.

Γι' αυτό οι υποστηρικτές των ιδιωτικοποιήσεων είναι υπέρ της μεταβίβασης κρατικών περιουσιακών στοιχείων στον ιδιωτικό τομέα ανεξάρτητα από το αν υπάρχει ανάγκη εσόδων και ανεξάρτητα από το αν αυτά είναι κερδοφόρα ή όχι.

Αυτή νομίζω είναι η μεγάλη αρετή του βιβλίου του Μητρόπουλου· Ότι καταφέρνει με μία καθαρή ανάλυση με αριθμούς, με στοιχεία, κάνοντας μία φαινομενολογία των ιδιωτικοποιήσεων, να παρουσιάσει τις διαδικασίες, έτσι να απομυθοποιήσει και να ξαναδεί κριτικά το μεγάλο μύθος της οικονομικής πολιτικής παντού και κατεξοχήν στην Ελλάδα της Μεταπολίτευσης. Και για να το θέσουμε στην πραγματική του διάσταση, αυτό που αναφέρθηκε ως δυνατότητα μετακίνησης του ορίου ανάμεσα στον κρατικό και στον ιδιωτικό τομέα δείχνει ότι στις σημερινές συνθήκες είναι ένα ερώτημα αν και ποιο νόημα έχει να συνεχίζεται πλέον η ιδεολογικοποίηση ενός εργαλείου πολιτικής, όταν υπάρχει μία γενική αντίληψη ότι πολλά μπορούν να χωρέσουν σε οποιαδήποτε πολιτική απόχρωση που δεν έχει ένα ιδιαίτερα ριζοσπαστικό χαρακτήρα.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Ευχαριστώ τον Φοίβο Καρζή για την έντονα πολιτική και κριτικά πολιτική ματιά, με την οποία ανέλυσε το φαινόμενο. Χρησιμοποιώντας και λέξεις όπως, πατερναλισμός, μία λέξη η οποία δεν είναι και πολύ άγνωστη τα τελευταία χρόνια, βοηθώντας και του Covid, βοηθούσης και της απογείωσης των τιμών. Ο πατερναλισμός επανέρχεται και επανέρχεται και από μαχητικά μη-πατερναλιστικά καθεστώτα. Επίσης, γιατί χρησιμοποίησε το παράδειγμα Thatcher, το οποίο είναι το βασικό παράδειγμα και έδειξε πως η υπόθεση των αντικρατικοποιήσεων, των αποκρατικοποιήσεων, των ιδιωτικοποιήσεων (με το στοιχείο του αντί- που έχει) λειτούργησε σαν εξαιρετικό εργαλείο πολιτικής, μέσα από τη δημιουργία ή την αποδοχή της έντασης. Και τώρα ο λόγος στον κύριο Γιώργο Μακρυπίδη, εταίρο και

επικεφαλής Corporate Finance στην PWC Ελλάδα, ο οποίος είναι ο πλησιέστερος από όλους στο πάνελ στη διαδρομή και τις υβριδικές εμπειρίες του συγγραφέα, Κώστα Μητρόπουλου.

Γιώργος Μακρυτίδης

Χαίρομαι πολύ για την πρόσκληση και που βρίσκομαι εδώ μαζί σας σήμερα. Θεωρώ ότι, ειλικρινά, δεν θα μπορούσε να υπάρχει καλύτερος συγγραφέας για ένα βιβλίο προς αυτή την κατεύθυνση, δεδομένου ότι ο Κώστας Μητρόπουλος τα τελευταία πάρα πολλά χρόνια – κάποιες δεκαετίες νομίζω είναι – έχει συμμετάσχει σε ιδιωτικοποιήσεις και από την πλευρά της εξυγίανσης εταιρειών μέσω της εταιρείας που ίδρυσε αλλά και σε κομμάτι ιδιωτικοποιήσεων όσο βρισκόταν στην Eurobank. Στη συνέχεια, κλήθηκε να είναι ο πρώτος που θα έφερνε εις πέρας αυτά τα 50 δισεκατομμύρια -τα περιβόητα- για τα οποία όλοι δουλέψαμε, όπως και πολλοί που βρίσκονται σε αυτή την αίθουσα. Τέλος, συνεργάτης στην PWC, όπου και εκεί με δική του συμβολή γράφτηκαν πολλά πράγματα για τις αποκρατικοποιήσεις – όπου συμμετείχα και εγώ τα τελευταία 5-6 χρόνια. Δεν θα αναφερθώ τόσο πολύ στην ιστορική αναδρομή των αποκρατικοποιήσεων, αλλά θα προσπαθήσω να δώσω μία ματιά «πίσω τις κουρτίνες» τελικά τι σημαίνουν αυτές οι διαδικασίες, πώς συγκρίνονται σε σχέση με άλλες διαδικασίες πωλήσεων και συναλλαγών. Οφείλω δε να ομολογήσω ότι, επειδή είναι πολύ δύσκολες διαδικασίες, θα πρέπει να υπάρχει μεγάλος σεβασμός προς τους ανθρώπους, οι οποίοι καλούνται να τις φέρουν εις πέρας για το λόγο ότι διαφέρουν παρασάγγας σε σχέση με όποια άλλη συναλλαγή γίνεται στη χώρα.

Τον Κ. Μητρόπουλο τον γνώρισα πρώτα σαν ανταγωνιστή στη Eurobank, στη συνέχεια σαν πελάτη στο ΤΑΙΠΕΔ, στο τέλος σα συνεργάτη, όπως είπα. Θα σταθώ στο δεύτερο κομμάτι: την θητεία του στο ΤΑΙΠΕΔ. Στο ΤΑΙΠΕΔ ανακοινώθηκαν, λοιπόν, αυτά τα περιβόητα 50 δισεκατομμύρια. Όπως είπε και ο Γιώργος Ζανιάς, στα κανάλια όλος ο κόσμος μίλαγε μόνο για αυτό. Τα 50 δισεκατομμύρια εμπειρείχαν συστατικά τα οποία, αν κάποιος τα έβαζε κάτω και έκανε τις πράξεις, καταλάβαινε πολύ γρήγορα ότι σε καμία περίπτωση δεν ήταν 50 δισεκατομμύρια...

Είμαστε στην τέταρτη φάση ιδιωτικοποιήσεων, που αναφέρει ο Κ. Μητρόπουλος στο βιβλίο του, η οποία θα έπρεπε να έχει παράξει 50 δισεκατομμύρια. Έχει παράξει κάτι παραπάνω από 8, αν δεν κάνω λάθος. Ο λόγος ήταν ότι πολλά projects ανακοινώθηκαν απλά, όπως ανακοινώθηκαν, για να δημιουργήσουν εντύπωση, για να δημιουργήσουν κάποιο σοκ στις αγορές και να οδηγηθούν στην αγορά ομολόγων. Αυτό ήταν ένα πρόβλημα, το οποίο δεν λύθηκε ποτέ. Όλοι εμείς που ήμασταν τότε στον κλάδο και θα μας ζητούσε το ελληνικό κράτος να φέρουμε εις πέρας τις ιδιωτικοποιήσεις, πήραμε ένα κομμάτι αυτών – όλες οι επενδυτικές τράπεζες, σε μία εξ αυτών στο εξωτερικό ήμουν και εγώ εκείνη την εποχή, που κλήθηκε να χειριστεί κάποιο δύσκολο έργο. Στο δικό μου το μετερίζι ήταν οι δρόμοι: project 8 δισεκατομμύρια, το οποίο θα έφερνε 5 από τα 50 δισεκατομμύρια, τα

οποία υπήρχαν στον προϋπολογισμό. Όταν έγιναν οι πράξεις, τα 5 δισεκατομμύρια δεν υπήρχαν, ήταν μηδέν! Και ο λόγος ήταν ότι τα 5 δισεκατομμύρια ήταν χρήματα που θα έπαιρνε το Ελληνικό Δημόσιο για 30 χρόνια, τα οποία, όμως, δεν υπήρχαν! Η ελληνική κρίση μείωσε την κίνηση στους δρόμους μας κατά 62%. Ο διευθύνων σύμβουλος Κώστας Μητρόπουλος εκείνη την εποχή είχε κληθεί να εξηγήσει πώς αυτό το project θα γινόταν βιώσιμο. Μιλούσαμε για πέντε διαφορετικούς δρόμους, 8 δισεκατομμύρια ευρώ συνολικό κατασκευαστικό αντικείμενο, το οποίο είχε σταματήσει από το 2007 που είχε δημοπρατηθεί, γιατί απλά δεν έβγαιναν οι πράξεις. Οι τράπεζες δεν χρηματοδοτούσαν, ο Έλληνας δεν είχε δρόμους και το ΤΑΙΠΕΔ είχε κληθεί να βγάλει 5 δισεκατομμύρια ευρώ ιδιωτικοποιώντας τους δρόμους...

Γρήγορα, λοιπόν, έγινε κατανοητό ότι δεν υπήρχαν αυτά τα 5 δισεκατομμύρια, οπότε και η επικοινωνία προς τον έξω κόσμο άρχισε να γίνεται δύσκολη.

Εγώ εκείνη την εποχή -για να χαριτολογήσω κιόλας- κάθε Τετάρτη βράδυ έπαιρνα το αεροπλάνο από το Λονδίνο, 22:10 το βράδυ Aegean, έφτανα στις 4:00 το πρωί και 9:00 η ώρα έβρισκα τον Κ. Μητρόπουλο στο ΤΑΙΠΕΔ, για να κάνουμε Οργανωτική Επιτροπή Αυτοκινητοδρόμων. Αυτό διήρκεσε δύο χρόνια από τη ζωή μου. Αντίστοιχα, υπήρχαν άλλοι 50-60 άνθρωποι από διαφορετικές εταιρείες, που έκαναν ακριβώς το ίδιο αντικείμενο· το έκαναν από το 2010-11, που μοιράστηκε η πίτα, μέχρι το 2019, όπως λέει και το βιβλίο, όπου άλλαξε λίγο ο τόνος των ιδιωτικοποιήσεων: δεν ήταν πλέον αποκρατικοποιήσεις, οι οποίες σχετιζόνταν με μνημονιακές προδιαγραφές, ήταν το «θέλω» του Ελληνικού κράτους. Άλλαξε η ταχύτητα, άλλαξαν τα τιμήματα, άλλαξε και η προσέγγιση των πελατών του ΤΑΙΠΕΔ, που χειρίζεται αυτές τις καταστάσεις.

Αυτό που θέλω να πω, και αναφέρθηκε ήδη και από τον Γ. Ζανιά, σχετικά με τις πολεμισμένες ιστορίες είναι ότι οι συγκεκριμένες συναλλαγές είναι συναλλαγές οι οποίες για το Ελληνικό κράτος είναι πάρα πολύ σημαντικές, αλλά οι συμμετέχοντες σε αυτές και οι εταιρείες, οι οποίες εμπλέκονται και το προσωπικό των εταιρειών που ιδιωτικοποιούνται είναι απέναντί σου.

Έχουμε βρεθεί σε meeting, τα οποία μας έχουν ζητήσει να μιλάμε στα Αγγλικά, για να μην καταλάβουν οι συνδικαλιστές ότι ξέρουμε Ελληνικά. Έχουμε βρεθεί σε αίθουσες που μας έχουν κλειδώσει μέσα, γιατί απέξω ήταν με τα πλακάτ και θα πρέπει να περιμένεις 7 ώρες, μέχρι να βραδιάσει, για να φύγεις. Είναι ιστορίες και αναμνήσεις «πίσω απ' τις κουρτίνες» για πολλούς εδώ μέσα, τις οποίες όταν τις βλέπεις μετά είναι θετικό το πρόσημο.

Διάβασα μέσα στο βιβλίο με μεγάλη προσοχή ότι υπάρχουν και διαφορετικές κατευθύνσεις, οι οποίες φυσικά έχουν προκύψει σε διάφορα κράτη. Έχουν προκύψει διαφορετικές κατευθύνσεις και στην Ελλάδα. Η δική μου εμπειρία είναι ότι οι ιδιωτικοποιήσεις είναι ένα εργαλείο, το οποίο έχει οδηγήσει σε συνολικά πολύ θετικό πρόσημο για τη χώρα μας. Μεγάλες εταιρείες, οι οποίες έχουν οδηγηθεί σε αυτή την κατεύθυνση – βλέποντάς τις πάλι σαν σύμβουλος 5 χρόνια

μετά, 10 χρόνια μετά – βλέπω τελείως διαφορετική η ποιότητα των συζητήσεων που είσαι σε θέση να κάνεις, τελείως διαφορετική η ποιότητα του management και του αποτελέσματος, το οποίο παράγουν αυτές οι εταιρείες. Και σε πολλές περιπτώσεις είναι και πολύ χειροπιαστό το αντικείμενο, το οποίο βλέπεις μπροστά σου.

Όταν έχεις δουλέψει και από τη ζωή σου έχεις περάσει ένα μήνα μέσα στο Ελληνικό Κοινοβούλιο για τους δρόμους, οι οποίοι δεν υπήρχαν ενώ τώρα παίρνεις την οικογένειά σου και πηγαίνεις στη Θεσσαλονίκη, στα Γιάννενα και κάνεις πέντε ώρες λιγότερο από ότι θα έκανες, όλα αυτά είναι αποτέλεσμα ανθρώπων σαν τον Κ. Μητρόπουλο κι άλλων που βρίσκονται μες στο δωμάτιο ή και όχι, οι οποίοι για πολλά χρόνια της ζωής τους δουλέψανε πάνω σε τέτοιου είδους projects με τον περισσότερο κόσμο απέναντί τους. Για τους δημοσιογράφους, τους πολιτικούς, το προσωπικό, ήταν σε πολλές περιπτώσεις πολύ δύσκολο το έργο για τους ανθρώπους αυτούς. Βλέπει κάποιος από το βιβλίο του Κ. Μητρόπουλου ότι τα περισσότερα έσοδα από αποκρατικοποιήσεις, όπως θα περίμενε κάποιος, έγιναν άλλες εποχές – όχι στις κακές εποχές. Ο περισσότερος αριθμός αποκρατικοποιήσεων έγινε στις κακές εποχές και αυτό έγινε κατ' ανάγκην. Είμαστε τώρα πλέον σε μία καλή εποχή. Και η αλήθεια είναι ότι εμείς που είμαστε στο κλάδο βλέπουμε ενδιαφέρον για τη χώρα μας, που εγώ τα τελευταία 20 χρόνια που κάνω αυτή τη δουλειά, πρώτη φορά το βλέπω. Και η αλήθεια είναι ότι η κατεύθυνση που προκύπτει από συναλλαγές τέτοιου τύπου τα τελευταία 2-3 χρόνια είναι τελείως διαφορετικού επιπέδου από ότι ήταν από το 2010 μέχρι το 2019. Ο λόγος είναι ότι έχει αλλάξει η σελίδα για τη χώρα, ο λόγος είναι ότι ο έξω κόσμος μας βλέπει με διαφορετικό μάτι από ότι μας έβλεπε.

Δεν θέλω να σταθώ και να μιλήσω πάρα πολύ για πολλές συζητήσεις, οι οποίες μπορούν να γίνουν για το τι γίνεται σε αυτές τις συναλλαγές, όταν κλείνουν τα φώτα, γιατί η αλήθεια είναι ότι ίσως δεν είναι εδώ το forum για να συμβεί αυτό. Ωστόσο, θέλω να πω ότι αυτό το βιβλίο, ακόμη και για ανθρώπους, οι οποίοι 20 χρόνια κάνουν αυτή τη δουλειά και μπορεί και το 50% του χρόνου τους να το 'χουν περάσει πάνω σε ιδιωτικοποιήσεις έχει μέσα πράγματα, τα οποία είναι χρήσιμα, αλλά δεν τα έχεις στο μυαλό σου, έτσι όπως τα έχω εγώ ή οι συνάδελφοι στο κλάδο και με βοηθάει και εμένα να αποκρυσταλλώσω τη σκέψη μου σχετικά με το τελικά έγινε αυτά τα τελευταία 20 χρόνια στον κλάδο. Οπότε, πραγματικά χαίρομαι πάρα πολύ που γράφτηκε ένα τέτοιου είδους βιβλίο, γιατί βοηθάει, όχι μόνο να διαβάσει κάποιος και να δει πώς η Ελλάδα πήγε από το 2010 στο σήμερα, αλλά και το τι τελικά αυτές οι εταιρείες παράγουν για τον Έλληνα πολίτη 10-15 χρόνια μετά από όταν ξεκίνησαν.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Ευχαριστώ τον κ. Μακρυπίδη. Όντως η δημόσια συζήτηση στην Ελλάδα δεν έδειξε σεβασμό, δυσχέρανε μάλιστα το ταξίδι των ιδιωτικοποιήσεων. Η πολιτική ανάγκη

με την αναφορά στα 50 δισ. ήταν για να εξάγεται προς τα έξω (δηλαδή προς το Γερμανικό κοινοβούλιο, γιατί περί αυτού επρόκειτο) η εικόνα ότι ήταν ασφαλισμένη η παρέμβαση των ευρωπαϊκών χωρών με τον έναν, τον άλλο ή τον τρίτο τρόπο προς στήριξη της Ελλάδας. Οπότε, τα νούμερα είχαν πάψει προ πολλού να έχουν κάποιο συγκεκριμένο περιεχόμενο! Ήταν και αυτή μία άλλη πλευρά, η οποία δεν είχε μόνο πολλαπλασιαστή τον ελληνικό Τύπο ή το ελληνικό πολιτικό σύστημα, αλλά τον διεθνή Τύπο. Κλείστε τα μάτια σας και θυμηθείτε για παράδειγμα την Bild, την εφημερίδα που κινούσε τη γερμανική κοινή γνώμη, όχι την Welt, την Süddeutsche Zeitung και την Frankfurter Allgemeine, αλλά την Bild, με την απλοϊκότητα και τη ιδιότητα για τους «κλέφτες και τεμπέληδες». Αυτά είναι ξεχασμένα παλιά πράγματα, αλλά τότε τα νούμερα αναπαρήγοντο με ευκολία. Θα χρησιμοποιήσω τώρα την γνωστή έκφραση «last but not least», για να περάσω στον Νίκο Χριστοδουλάκη, ο οποίος ως υπουργός, συσχετίστηκε με τις μεγαλύτερες ή τις σχεδόν μεγαλύτερες αποκρατικοποιήσεις ιδιωτικοποιήσεις.

Νίκος Χριστοδουλάκης

1. Εισαγωγικά

Ξεκινώντας, θέλω να ευχαριστήσω τον Κώστα Μητρόπουλο, για την πρόσκληση που μου απηύθυνε να μιλήσω για το θέμα των αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα. Ο Μητρόπουλος υπήρξε από την εποχή του Πολυτεχνείου φίλος μου επί δεκαετίες, επίσημος σύμβουλος και συνεργάτης στα Υπουργεία Ανάπτυξης και των Οικονομικών όπου θήτευσα σε μία εποχή έντονων αποκρατικοποιήσεων, και μέχρι σήμερα ξανά φίλος και συνομιλητής για πολλά θέματα διαχρονικά και επίκαιρα. Εκτός από ένα οργανωμένο επιστημονικό κείμενο γνώσης και προβληματισμού, το βιβλίο ενέχει ως εκ τούτου και ένα πιο βιωματικό χαρακτήρα αναφοράς και αναστοχασμού.

Πριν περάσω σε συγκεκριμένα σχόλια, θα ήθελα να δηλώσω ότι βρήκα το βιβλίο εξαιρετικά ενδιαφέρον, πλήρες, διδακτικό και θεωρώ ότι θα έπρεπε να είναι αναπόσπαστο μέρος μιας διδασκαλίας Εφαρμοσμένων Οικονομικών, τουλάχιστον σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Νομίζω ότι ίσως είναι το μόνο ολοκληρωμένο βιβλίο, το οποίο υπάρχει στα ελληνικά. Έχω υπόψιν μου ορισμένες μελέτες, οι οποίες έχουν βγει από το IOBE ή άλλους οίκους - κανένα όμως δεν έχει την πληρότητα, ιστορική, θεωρητική, και νομική, την οποία έχει το βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου. Ως εκ τούτου πιστεύω ότι θα βοηθήσει ώστε το γνωστικό πεδίο των αποκρατικοποιήσεων, να αξιοποιείται ως μία πολιτική αποτελεσματική και χρήσιμη με συναίνεση και ανθεκτικότητα, και όχι να είναι πρόχειρη και ευκαιριακή που αργά ή γρήγορα θα καταρρεύσει.

2. Ιστορική διαδρομή

Ο Κώστας Μητρόπουλος περιλαμβάνει πολλά κεφάλαια στο βιβλίο του, τα οποία οικοδομούν, σκαλί-σκαλί, αυτή την πληρότητα, στην οποία αναφέρθηκα. Ξεκινάει - και πολύ σοφά κατά την άποψή μου- με μία ιστορική περιοδολόγηση των φαινομένων ιδιωτικοποίησης ή αποκρατικοποίησης: Από την αρχαία Ελλάδα, την αρχαία Ρώμη, την Κίνα και άλλες χώρες, οι οποίες κατά καιρούς χρησιμοποίησαν ιδιωτικά κεφάλαια και ιδιωτική πρωτοβουλία, είτε για να χρηματοδοτήσουν ή να υποκαταστήσουν κρατικές δραστηριότητες μέσω αναθέσεων (π.χ. συλλογή φόρων).

Ίσως, η πιο σημαντική πραγματεία περί ιδιωτικοποιήσεων στην αρχαιότητα, γράφτηκε από τον Ξενοφώντα στο βιβλίο του Πόροι ή περί εσόδων. Σε αυτό, προτρέπει την ηττηθείσα κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο Αθήνα να συμπράξουν οι αρχές με ιδιώτες για να αξιοποιήσουν τα μεταλλεία σε διάφορες περιοχές της Αττικής ή ακόμη και να δοθούν εντελώς σε ιδιώτες, γιατί αυτοί μπορούν να τα εκμεταλλευτούν καλύτερα, για να βγάλουν έτσι έσοδα, με τα οποία θα μπορέσει η Αθήνα να επανεξοπλιστεί και να ξαναβρεί το παλιό της μεγαλείο. Όσο και να μας κάνει εντύπωση, μερικά επιχειρήματα της σημερινής εποχής δεν απέχουν και πολύ από την ουσία αυτών που έγραψε ο Ξενοφών, (βλέπε Ξεν., Πόροι, #33, #34, εκδ. Ζαχαρόπουλος).

Ταυτόχρονα όμως καλό θα είναι να ξέρουμε ότι οι ιδιωτικοποιήσεις με την σημερινή τους μορφή είναι ένα φαινόμενο σχετικά πρόσφατο ιστορικά, διότι επί αιώνες δεν υπήρχε κάποιος ρόλος του δημόσιου στην παραγωγή, η οποία ανήκε εξ ορισμού σε ιδιώτες και μετά αγοραζόταν από το κράτος. Μόνο στα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζεται ο John Stuart Mill, ο οποίος μιλάει για την ανάγκη μαζικής παροχής βασικών δημοσίων αγαθών, τα οποία ενδεχομένως δεν μπορούν να παράγουν σε επαρκή ποσότητα και ποιότητα οι ιδιώτες και πρέπει να την οργανώσει το κράτος.

Από τότε ξεκινά μία συζήτηση για τον ρόλο του κράτους στην παραγωγή, η οποία όμως σπανίως τότε οδηγεί σε αποφάσεις των κυβερνήσεων να κρατικοποιήσουν ιδιωτικές επιχειρήσεις ή να ιδρύσουν δημόσιες. Μόνο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν δηλαδή έχουν ρημάξει οι παραγωγικές μονάδες και υποδομές σε όλη την Ευρώπη, το κράτος καλείται σε δράση προκειμένου να παράξει μια σειρά από αγαθά στην υγεία, στις μεταφορές και σε άλλους τομείς σε μαζική κλίμακα.

Έτσι, αρχίζουν και οργανώνονται οι πρώτες δημόσιες επιχειρήσεις, οι οποίες διανύουν αρχικά μια ένδοξη περίοδο τριών περίπου δεκαετιών, αλλά σταδιακά επωάζουν και μία σειρά από μειονεκτήματα και παθογένειες, οφειλόμενες κυρίως σε δύο παράγοντες:

Ο πρώτος παράγων έχει να κάνει με την καθυστέρηση εισαγωγής νέων τεχνολογιών, γιατί πάντα οι κρατικές επιχειρήσεις είναι πιο επιφυλακτικές (ή και εχθρικές) να υιοθετήσουν νέες μορφές παραγωγής, μήπως και προκαλέσουν τέτοιες ανατροπές στην οργανωτική δομή που δεν θα ήξεραν να διαχειριστούν. Και το δεύτερο είναι η προϊούσα ισχύς των συνδικάτων, τα οποία πολλές φορές στάθηκαν εμπόδιο ή

τουλάχιστον ήταν απρόθυμοι αποδέκτες νεωτερισμών, φοβούμενα και αυτά μήπως μειωθεί η επιρροή τους ή χρειαστεί να αλλάξει το εργασιακό πλαίσιο, στο οποίο είχαν συνηθίσει και ισχυροποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

3. Η σύγχρονη περίοδος

Έτσι, τελικά, βλέπουμε τις ιδιωτικοποιήσεις να εισέρχονται στην οικονομική ατζέντα μόλις στην δεκαετία του 1980, και μόνο αφού είχαν υπάρξει οι μεγάλες αναταραχές με την τιμή του πετρελαίου και την αποτυχία των συμβατικών μακρο-οικονομικών πολιτικών να αντιμετωπίσουν την βαθειά ύφεση.

Οι ιδιωτικοποιήσεις ως νέο μοντέλο οικονομικής πολιτικής ξεκίνησε εκείνη την περίοδο από την Αμερική και γνώρισε μεγάλη διάδοση λόγω της παθολογικής αντιπάθειας που είχε τότε το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα εναντίον του δημόσιου τομέα στην οικονομία. Παρά την σφοδρή ρητορική πάντως, ελάχιστες δημόσιες επιχειρήσεις δόθηκαν σε ιδιώτες – μάλλον γιατί λίγες μέχρι τότε λειτουργούσαν ως κρατικές. Οι ιδιωτικοποιήσεις επεκτάθηκαν μετά στην Βρετανία όπου μόλις είχε εκλεγεί η ομογάλακτη κυβέρνηση Θάτσερ. Όμως εκεί είχαν πολύ διαφορετικό χαρακτήρα από ό,τι την Αμερική και οδήγησαν στην ιδιωτικοποίηση πολλών μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων. Ναυαρχίδα του προγράμματος υπήρξε ο Οργανισμός Βρετανικών Τηλεπικοινωνιών (British Telecom), ο οποίος ιδιωτικοποιήθηκε μέσω δημόσιας εγγραφής, κάνοντας μετόχους πλέον στον Οργανισμό ακόμα και μικρο-αποταμιευτές. Και έτσι οι ιδιωτικοποιήσεις απέκτησαν μία πολύ μεγαλύτερη λαϊκή συμπάθεια και στήριξη από ό,τι είχαν οι ιδιωτικοποιήσεις στην Αμερική.

Βεβαίως και στην Βρετανία οργίασε η ρητορική εναντίον κάθε κρατικής δραστηριότητας, και αυτό οδήγησε σε δεύτερο στάδιο στην ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων όπου τα συνδικάτα είχαν μεγάλη παρουσία και ισχύ, αδιαφορώντας για τις όποιες κοινωνικές συνέπειες αλλά και δυσλειτουργία μπορούσε να έχει η καθολική επέκταση αυτής της πολιτικής.

Παραφράζοντας το σλόγκαν της Θάτσερ “Better Dead than Red” εναντίον κάθε ιδέας αμοιβαίου πυρηνικού συμβιβασμού με την τότε Σοβιετική Ένωση, οι φανατικοί των ιδιωτικοποιήσεων είχαν καταλήξει σε ανάλογους αφορισμούς και καθόλου δεν υπολόγιζαν τον κίνδυνο αποδιάρθρωσης πολλών επιχειρήσεων αν έφευγαν ολοκληρωτικά από τον δημόσιο τομέα, (όπως για παράδειγμα συνέβη με τα Βρετανικά τρένα την δεκαετία του 1990).

Την ίδια περίοδο στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οι ιδιωτικοποιήσεις αποκτούν μια πολύ δυσάρεστη φήμη μέσω της λεγόμενης «Συναίνεσης της Ουάσιγκτον», την οποία διαμορφώνει το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ως μοντέλο που επιβάλλεται στις χώρες της Λατινικής Αμερικής. Εκτός από την δημοσιονομική λιτότητα, η λεγόμενη «Συναίνεση» περιελάμβανε και μία βίαιη και εκτενή αποκρατικοποίηση όλων σχεδόν των δημοσίων επιχειρήσεων, έτσι ώστε αφενός μεν να διαλύσει τα

συνδικάτα τα οποία είχαν ισχυροποιηθεί μέσα σε αυτές, και αφετέρου να εξασφαλίσει επαρκή χρήματα για να ελαφρυνθεί το δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα.

Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι αυτά συνέβαιναν κυρίως σε χώρες της Λατινικής Αμερικής και του τρίτου κόσμου, συνήθως μετά από μία συνολική κατάρρευση της οικονομίας και – αρκετά συχνά – μετά από αιματηρά δεξιά πραξικοπήματα, όπως στην Χιλή.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν υπήρξε ποτέ - πλην της Αγγλίας - κάποιο μαζικό κύμα ιδιωτικοποιήσεων, ούτε ποτέ είχε αναφερθεί ως κεντρική επιλογή το ζήτημα των αποκρατικοποιήσεων για να ελαφρυνθεί το χρέος και το έλλειμμα, παρά τα αντιθέτως νομιζόμενα από μία μερίδα της κοινής γνώμης. Το μόνο το οποίο είχε γίνει ήταν ότι ορισμένοι τομείς που είχαν φρακάρει λόγω υπερβολικής κρατικής βοήθειας - όπως για παράδειγμα τα ναυπηγεία - οδηγήθηκαν σε ιδιωτικοποιήσεις λόγω των υπερβολικών ελλειμμάτων που δεν μπορούσαν να συνεχιστούν. Εκ των υστέρων, ακόμα και αυτό ήταν ένα μοιραίο σφάλμα που έκανε τότε η Ευρώπη και οδηγήθηκε σε μια αχρείαστη αποβιομηχάνιση, όταν μάλιστα την ίδια στιγμή οι ανταγωνιστές στην Κορέα ή στην Κίνα είχαν αμέριστη κρατική βοήθεια. Αλλά αυτή είναι μία άλλη πικρή συζήτηση...

Ακόμα και μετά την Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπου τέθηκαν οι στόχοι μείωσης των ελλειμμάτων και του δημόσιου χρέους, ούτε τότε υπήρξε οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προβούν οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών σε ιδιωτικοποιήσεις και αποκρατικοποιήσεις. Κάθε χώρα έκρινε μόνη της τι την συνέφερε περισσότερο, και αυτό που επικράτησε ήταν εκείνο το οποίο αναφέρθηκε προηγουμένως: η διάρθρωση της οικονομίας, ο κίνδυνος υστέρησης απέναντί στις τεχνολογικές αλλαγές και της δυνατότητάς της να παράγει επαρκή αγαθά σε μία περίοδο ραγδαίων εξελίξεων και παγκοσμιοποίησης. Μην το ξεχνάμε αυτό.

4. Αποκρατικοποιήσεις στην Ελλάδα

Έτσι λοιπόν, οι κυβερνήσεις στην Ελλάδα (όπως και σε χώρες με παρόμοια χαρακτηριστικά στην Νότια Ευρώπη) θεώρησαν ότι αρκετές κρατικές επιχειρήσεις αφενός απομυζούσαν πολλές κρατικές ενισχύσεις που δεν μπορούσαν να συνεχιστούν ενόψει της ΟΝΕ, και αφετέρου ήταν βαρυφορτωμένες από προσωπικό και έντονη συνδικαλιστική επιρροή, (αυτή είναι μία κομψή διατύπωση, γιατί συχνά επρόκειτο για συνθήκες απροκάλυπτης ομηρίας από τα συνδικάτα). Έτσι ξεκίνησε μία σειρά αποκρατικοποιήσεων, πρώτα στον τομέα των τραπεζών, μετά στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και σταδιακά αρκετών μεγάλων δημοσίων επιχειρήσεων.

Δεν πήγαν όμως καλά από την αρχή. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, σημειώθηκαν τρομακτικές αποτυχίες, οι οποίες επέτειναν ακόμα περισσότερο την εχθρότητα της κοινής γνώμης, αλλά και τις συγκρούσεις που ξεσπούσαν σε κάθε σχεδόν απόπειρα ιδιωτικοποιήσεων. Θυμόμαστε όλοι τα εξευτελιστικά γεγονότα

στους δρόμους της Αθήνας όταν η κυβέρνηση είχε προχωρήσει χωρίς σχεδιασμό και προτεραιότητες στην ιδιωτικοποίηση των αστικών συγκοινωνιών. Όλα αυτά είχαν χαραχτεί ως «εφιάλτης» στην κοινή γνώμη διαμορφώνοντας μία εικόνα περί του τι επρόκειτο να σημάνει μια ενδεχόμενη επέκταση των ιδιωτικοποιήσεων και σε άλλους τομείς.

Όταν ήρθε στην κυβέρνηση το ΠΑΣΟΚ το 1993, τα βήματα που έκανε ήταν να σχεδιάσει προσεκτικά μια σειρά κρατικοποιήσεων σε ώριμους τομείς που βρισκόταν σε μια πορεία άνθισης και προοπτικής, όπως emphaticά ήταν τότε ο τραπεζικός τομέας. Κάτι τέτοιο θα διασφάλιζε όχι μόνο την ανάπτυξη το κλάδου αλλά και την απασχόληση των εργαζομένων, εξαλείφοντας τον φόβο για απώλεια των θέσεων που πυροδοτούσε τις αντιδράσεις.

Δεν έλειψαν βέβαια ούτε και τότε οι άγριες αντιδράσεις - και επιτρέψτε μου εδώ να μνημονεύσω τον Χάρη Σταματόπουλο, τότε διοικητή της Ιονικής Τράπεζας, ο οποίος ξυλοκοπήθηκε άγρια στην διαβόητη συνέλευση ιδιωτικοποίησης και έγινε πρωτοσέλιδο στον παγκόσμιο οικονομικό Τύπο, να τον περιφέρουν τραυματία οι συνδικαλιστές δίκην τροπαίου σε αλαλάζοντες οπαδούς.

Παρόλα αυτά, προχώρησαν εκείνες οι ιδιωτικοποιήσεις των τραπεζών και άνοιξαν ένα δρόμο πιο θετικών αντιδράσεων στην κοινή γνώμη. Θετικές εξελίξεις υπήρξαν και στα αποτελέσματα, τα οποία δεν άργησαν να φανούν όσον αφορά την ποιότητα και την ευρύτητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Όλο και περισσότεροι κατανοούσαν πλέον ότι έπρεπε να υπάρξει εκσυγχρονισμός, αναδιοργάνωση και νέες επενδύσεις στον δύσκαμπτο και προβληματικό τομέα των κρατικών επιχειρήσεων.

Μετά ήρθε η πρώτη αποκρατικοποίηση του ΟΤΕ, αφού βέβαια είχε αποτύχει μερικές φορές στο παρελθόν όταν επιχειρήθηκε – και πάλι άτσαλα και πρόχειρα - να πωληθεί απευθείας στο εξωτερικό. Το 1996 η μετοχοποίηση του 10% του ΟΤΕ σχεδιάστηκε με μεγάλη προσοχή, λες και θα γινόταν εκτόξευση διαστημοπλοίου προς άγνωστο πλανήτη στο υπερπέραν! Θυμάμαι ήμουν με τον τότε πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη στην Ιταλία σε ένα Συμβούλιο Κορυφής και το απόγευμα έφτασε η είδηση ότι έκλεισε το deal και μόνο που δεν πανηγυρίσαμε ότι επιτέλους κάναμε αυτό το φοβερό βήμα.

Ακόμα και τότε όμως δεν παρατηρήθηκε καμμία ενθουσιώδης στροφή της κοινωνίας στις αποκρατικοποιήσεις. Η διαδικασία στην Ελλάδα βρισκόταν πάντα αντιμέτωπη με μια ανήσυχη κοινή γνώμη και εξελισσόταν σε ένα οικονομικό περιβάλλον, να μεν σχετικά ευνοϊκό σε μακρο-επίπεδο αλλά και επιφυλακτικό στις λεπτομέρειες, δεδομένης της γραφειοκρατίας και των εμποδίων, τα οποία είτε φανερά είτε κρυφά χαρακτηρίζουν διαχρονικά την ελληνική οικονομία.

Έτσι λοιπόν, η ελληνική κυβέρνηση, εκ των πραγμάτων, έπρεπε να πορευτεί ήπια. Από την πρώτη στιγμή, παραμερίστηκε η ιδεολογική εμμονή της προηγούμενης κυβέρνησης και υιοθετήθηκε μία πραγματιστική προσέγγιση. Αυτό, εκ των υστέρων

ήταν πολύ χρήσιμο, διότι βοήθησε την κυβέρνηση να μελετά προσεκτικά τι μπορεί να κάνει και να εντοπίζει τι δεν πρέπει να κάνει.

Εκείνη την εποχή – προς τα τέλη του 1990 - άρχισε να εμφανίζεται και η αποτυχία ορισμένων ιδιωτικοποιήσεων στην Αγγλία, και άρχισε να διαμορφώνεται η αντίληψη ότι μπορεί να αποκρατικοποιείται μόνο ό,τι είναι ανταγωνιστικό προϊόν, για το οποίο λειτουργεί μια ελεύθερη αγορά. Όχι όμως οι υποδομές, οι οποίες δεν είναι δεκτικές ανταγωνιστικής ιδιοκτησίας. Λέγαμε συνοπτικά : «Μπορείς να ιδιωτικοποιείς την χρήση των υποδομών αλλά όχι την κτήση τους, αν αυτές έχουν μονοπωλιακά ή ολιγοπωλιακά χαρακτηριστικά». Και, ούτως ή άλλως, πρέπει να διαμορφώνεις τις κατάλληλες ανεξάρτητες αρχές, οι οποίες παρεμβαίνουν ρυθμιστικά στην αγορά που δημιουργείται.

Μην νομίζετε ότι αυτά τα συμπεράσματα βγήκανε σε μία νύχτα κρυστάλλινα και αδιαμφισβήτητα, αλλά τα προσεγγίσαμε με ατέλειες και καθυστερήσεις. Σταδιακά οδηγηθήκαμε και στο θεσμικό οικοδόμημα των Ανεξάρτητων Αρχών, το οποίο στην συνέχεια αναπτύχθηκε πολύ και σήμερα μπορεί να έχουμε αριθμό ρυθμιστικών αρχών που υπερβαίνουν και τον αριθμό των υπουργείων.

Θεωρώ ότι η περίοδος εκείνη υπήρξε αρκετά επιτυχής (όπως φαίνεται και στον Πίνακα 5.1 του βιβλίου), όμως πρέπει να παραδεχτώ ότι σε ορισμένες εμβληματικές περιπτώσεις υπήρξε και μεγάλη αποτυχία, όπως για παράδειγμα στην Ολυμπιακή. Η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ απέτυχε να την ιδιωτικοποιήσει, παρά το γεγονός ότι όλα τα κριτήρια για το πότε πρέπει να ιδιωτικοποιείς ένα δημόσιο φορέα ήταν όχι μόνο υπαρκτά αλλά και υπερ-ενισχυμένα. Για διάφορους λόγους και αδυναμίες, δεν κάναμε το αυτονόητο και έγινε αργότερα με άλλη κυβέρνηση και με δυσμενέστερους όρους!

5. *Μαθήματα που ξεχάστηκαν*

Θα ήθελα επίσης να σημειώσω ότι ορισμένες αρχές, ορισμένες στρατηγικές, οι οποίες εφαρμόστηκαν εκείνη την περίοδο για τις ιδιωτικοποιήσεις αξίζουν να μελετηθούν και σήμερα. Σημειωτέον ότι αθροιστικά οι αποκρατικοποιήσεις της οκταετίας 1996-2004 καλύπτουν πάνω από το μισό των ιδιωτικοποιήσεων που έγιναν στη διάρκεια όλης της τριακονταετίας που περιγράφει το βιβλίο του Κώστα Μητρόπουλου. Από τα 31 δισ. € των ιδιωτικοποιήσεων άνω των 15 δισ. € είχαν γίνει την οκταετία Σημίτη, (βλ. Πίνακα 5.1, σελ. 95 του βιβλίου).

Ενώ λοιπόν θα έπρεπε η στρατηγική που ακολουθήθηκε τότε να είναι οδηγός και για τις επόμενες, έχω την εντύπωση ότι άρχισε γρήγορα να εγκαταλείπεται χωρίς μάλιστα να δοθεί κάποια εξήγηση για αυτό. Πολλές φορές, η φούρια που κυριάρχησε για ιδιωτικοποιήσεις και αποκρατικοποιήσεις μετά το 2004 καθοδηγήθηκε από κριτήρια, τα οποία δεν ήταν ούτε υπέρ μιας πιο αποτελεσματικής λειτουργίας της οικονομίας, ούτε εμφανώς υπέρ της ενίσχυσης των κρατικών εσόδων, δηλαδή για να μειωθεί το χρέος και τα ελλείμματα.

Αναφέρω χαρακτηριστικά ορισμένα γεγονότα: ενώ τον ΟΤΕ τον είχαμε μετοχοποιήσει με το 35% να παραμένει στον έλεγχο του κράτους, ώστε να έχει βαρύνουσα γνώμη και οι στρατηγικές αποφάσεις να λαμβάνονται γρήγορα, από το 2004 και μετά ιδιωτικοποιήθηκε πλήρως. Το «ιδιωτικοποιήθηκε» όμως δεν είναι ακριβής όρος, γιατί πωλήθηκε σε μία κρατική εταιρεία τηλεπικοινωνιών, την Deutsche Telecom! Είναι αξιοσημείωτο ότι στην Γερμανία (παρά το γεγονός ότι είναι πολύ μεγαλύτερη και πιο ανταγωνιστική αγορά) οι τηλεπικοινωνίες θεωρούνται ότι πρέπει να είναι υπό κρατική αιγίδα και ιδιοκτησία.

Αντιθέτως στην Ελλάδα που είναι πολύ μικρότερη αγορά με πολλά περισσότερα προβλήματα μονοπωλιακότητας και εκμετάλλευσης της δεσπόζουσας θέσης στην αγορά, ο ΟΤΕ έχει ιδιωτικοποιηθεί πλήρως. Καθόλου τυχαία, κατά την άποψή μου, ο ΟΤΕ είναι από τους πιο ακριβούς τηλεπικοινωνιακούς παρόχους στην Ευρώπη. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα σήμερα παρέχει τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, οι οποίες είναι κατά 75% ακριβότερες από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και 3,5 φορές ακριβότερες από τις φθηνότερες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες στην Ευρώπη, (βλ. ΕΕ 2019, Πηγή: prc_rrp_ind). Ακόμα και πριν από 10 χρόνια ή 15 χρόνια, δεν ήταν τόσο μεγάλη η διαφορά, αλλά αφέθηκε να γίνει σήμερα χωρίς δυνατότητες παρέμβασης από το κράτος.

Δεύτερο δείγμα παραδοξότητας: Είχαμε κρατήσει την ΔΕΗ με μία κρατική πλειοψηφία 51%, διότι η επιχείρηση αποτελείται κυρίως είτε από υποδομές μεταφοράς και παραγωγής, είτε από πολύ ακριβές εργοστασιακές δομές, στις οποίες είναι πολύ δύσκολο να επενδύσει ιδιώτης. Σήμερα τι κατάσταση έχουμε; το μεγαλύτερο μέρος της ΔΕΗ, αλλά και οι θυγατρικές της, είναι ιδιωτικοποιημένες. Αντίθετα όμως, βλέπουμε ότι η ΔΕΗ - με την πρόσφατη εξαγορά του Κωτσόβολου για παράδειγμα - κινείται σε δραστηριότητες πωλήσεων, οι οποίες είναι ανοιχτά ανταγωνιστικές σε συνήθεις εμπορικές αλυσίδες. Δηλαδή, αντί να κρατάμε την βαρεία υποδομή κρατική και τις εμπορικές δραστηριότητες ιδιωτικές, κάνουμε το αντίθετο. Και ανάλογα φαινόμενα μπορεί να εντοπίσει κανείς στο φυσικό αέριο και αλλού.

Πιστεύω, λοιπόν, ότι χρειάζεται επείγοντως μία πολύ πιο βαθιά μελέτη για το τι ακριβώς πρέπει να είναι οι ιδιωτικοποιήσεις και πώς αυτές εντάσσονται σε μία συνολικότερη αναπτυξιακή προσπάθεια. Όπως είδαμε, αυτό δεν γίνεται πάντα.

Επειδή τώρα αναφέρθηκε εντόνως από τους ομιλητές το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων ύψους 50 δις. € που είχε πομπωδώς εξαγγείλει η Τρόικα το 2011, θεωρώ ότι αυτό είναι το απόλυτο παράδειγμα για το τι δεν πρέπει να είναι πρόγραμμα αποκρατικοποιήσεων και ιδιωτικοποιήσεων.

- Πρώτον, γιατί έγινε σε ένα χρόνο που οι αγορές κεφαλαίου ήταν, όχι απλώς πεσμένες, αλλά βυθισμένες στα βάθη των ωκεανών, ανύπαρκτες ουσιαστικά.

- Δεύτερον, διότι υπήρχε μία τρομακτική αμφισβήτηση της αξιοπιστίας της Ελλάδος, άρα κανείς από το εξωτερικό δεν θα επένδυε, διότι όλοι περίμεναν ότι η Ελλάδα, αργά ή γρήγορα, θα έφευγε από το ευρώ. Άρα, έλεγαν, «γιατί να αγοράσω τώρα; Θα αγοράσω φτηνότερα όταν επέλθει η πτώχευση».
- Και το τρίτο είναι ότι το ποσό το οποίο θέσανε, δεν υπήρχε περίπτωση, όχι σε πέντε, όπως είχαν πει τότε, ούτε σε 55 χρόνια να ολοκληρωθεί. Αν μάλιστα σταθώ στις πολιτικές συνθήκες υπό τις οποίες βγήκε η ανακοίνωση για τα 50 δισ., θα θυμάστε όλοι σας ότι η κυβέρνηση ήταν φυσικά αδύνατον να συμφωνήσει και τελικά έβγαλε την ανακοίνωση ακύρωσης στις 2:00 το πρωί, αν δεν κάνω λάθος. Ανάμεσα σε αυτούς που φώναζαν για τα 50 δισ. ήμουν και εγώ, ο οποίος τότε είπα ότι τέτοιο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων θέλει δύο κυβερνήσεις Θάτσερ, επί μια οκταετία για να μπορέσουν να το φέρουν σε πέρας και πάλι αν ...

Προφανώς ο στόχος ήταν ανέφικτος και η ανακοίνωση του απλώς καταδείκνυε το μένος εναντίον της χώρας μας που είχαν οι συμβουλές και τα προγράμματα του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, όπως έκανε παλιότερα και στην Λατινική Αμερική. Αυτό ήταν τα 50 δισ.! Ευτυχώς όμως πάντα υπάρχει ένα παράθυρο διαφυγής: υπεύθυνος του ΤΑΙΠΕΔ ανέλαβε τότε ο Κώστας Μητρόπουλος, ο οποίος με την τρομερή μεθοδικότητα που τον διακρίνει άρχισε την απαιτούμενη προετοιμασία. Ήθελε να προχωράει με σταδιακά βήματα, απόλυτα δουλεμένα.

Πιστεύω ότι οι αποφάσεις που ελήφθησαν έκτοτε βαδίζουν πολύ περισσότερο στον δρόμο της λογικής από την υπερφίαλη και εξωπραγματική αρχική διακήρυξη των 50 δισ. Που σύντομα βέβαια εγκαταλείφθηκε και σήμερα αποτελεί το πιο σύντομο ανέκδοτο στις ιστορίες αποτυχημένης οικονομικής πολιτικής που επιχειρήθηκαν την περίοδο της κρίσης.

6. *Νέα κατάσταση, νέα καθήκοντα*

Κλείνοντας, θέλω να δώσω μία απάντηση στο εάν σήμερα οι ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα «είναι στο τέλος του δρόμου ή όχι». Όπως ξέρετε, οι δρόμοι ποτέ δεν είναι όλο ευθεία, έχουν στροφές είτε αριστερά, είτε δεξιά, άλλες απότομες άλλες πιο ομαλές. Σήμερα λόγω της μακράς οικονομικής κρίσης, αλλά και λόγω της πρόσφατης υγειονομικής κρίσης, έχουμε περάσει σε μία περίοδο που ο κόσμος αναζητά σε μεγαλύτερο βαθμό μία καθολική παροχή κρίσιμων δημοσίων αγαθών. Όχι μόνο στον τομέα της υγείας, όπου αυτό είναι το απολύτως απαραίτητο, αλλά και σε άλλους τομείς. Σιγά-σιγά επιστρέφει, όχι η αγάπη προς το κράτος, αλλά ένας μεγαλύτερος σκεπτικισμός για το πόσο αποτελεσματικές θα είναι οι ιδιωτικοποιήσεις.

Ταυτόχρονα όμως, επιστρέφει ένας γεωπολιτικός προβληματισμός για το χαρακτήρα των αποκρατικοποιήσεων και αυτό σε πολλές περιπτώσεις επαναφέρει τον στρατηγικό ρόλο του κράτους. Στη δεκαετία του 1990, αν ερχόταν κάποιος από οποιαδήποτε ξένη χώρα να επενδύσει σε μία κρατική επιχείρηση προς

ιδιωτικοποίηση, θα ήταν ευπρόσδεκτος. Τώρα όμως έχουν μπει στην εξίσωση πολύ ισχυρά γεωπολιτικά κριτήρια.

Για παράδειγμα, μπορεί η Κίνα να πάει να αγοράσει ένα λιμάνι σε μια χώρα που ανήκει σε άλλη σφαίρα συμφερόντων; Για να μην ξεκινήσω εδώ με εγχώριες αναφορές, σας θυμίζω τι έγινε στην Αμερική όταν ένα αραβικό κρατικό fund, είχε επιχειρήσει να εξαγοράσει λιμάνια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Είχε τότε παρέμβει ο Τζορτζ Μπους ο νεότερος και το μπλόκαρε, που δεν θα τον έλεγες και θιασώτη του κρατισμού, (βλέπε άρθρο Steven R. Weisman, «Concern about 'sovereign wealth funds' spreads to Washington», NYT, Aug. 20, 2007).

Θα έπρεπε κατά την άποψή μου να υπάρξει ανάλογος προβληματισμός και στα δικά μας συναφή ζητήματα. Το γεγονός ότι βασικοί μεταφορικοί κλάδοι ελέγχονται από ξένα κεφάλαια δεν είναι και ό,τι το ασφαλέστερο ή ό,τι πιο ικανοποιητικό μπορεί να υπάρξει για μία χώρα, που προσπαθεί μεν να φτιάξει ένα νέο διεθνοποιημένο πρόσωπο στην οικονομία, αλλά ταυτόχρονα έχει και πολλές γεωπολιτικές προκλήσεις και δεσμεύσεις.

Θα αναφέρω ένα παράδειγμα για το τι εννοώ με αυτό. Γίνεται τώρα ο διαγωνισμός για να ιδιωτικοποιηθεί το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Ταυτόχρονα όμως, έχει ανακοινωθεί και σχεδιάζεται να εγκατασταθεί εκεί μια πολύ μεγάλη Αμερικάνικη βάση. Μάλιστα – από ό,τι είχα την ευκαιρία να διαπιστώσω πρόσφατα και ο ίδιος – η τοπική κοινή γνώμη είναι ιδιαίτερα θετικά διακείμενη, γιατί θα φέρει νέες δουλειές, κόσμο και επιχειρήσεις. Αυτό τώρα, πόσο ταιριάζει με το να είναι το λιμάνι ιδιωτικοποιημένο και μάλιστα σε συμφέροντα, τα οποία ενδεχομένως εξακτινώνονται στη Ρωσία; Και να θέλει η στρατιωτική βάση να ξεφορτώσει ευαίσθητα πολεμικά φορτία με τον κίνδυνο να μαθευτεί ως τα Ουράλια;

Από αυτή την άποψη ο γεωπολιτικός παράγων θα παίξει πιο καθοριστικό ρόλο και στις αποκρατικοποιήσεις πρέπει να του δώσουμε την δέουσα σημασία. Για τον λόγο αυτό πιστεύω ότι πρέπει να αποκλειστούν ξένα κεφάλαια προερχόμενα από μη-φιλικά και μη-συμμαχικά κράτη, κάτι το οποίο εμείς μπορεί να μην διατυπώνουμε ακόμα και να νομίζουμε ότι δεν πειράζει, όμως η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη αρχίσει να προειδοποιεί τα κράτη-μέλη να προσέχουν τις στρατηγικές επενδύσεις και σε ποια χώρα καταλήγουν.

Με όλα αυτά κατά νου, η πολιτική των αποκρατικοποιήσεων, όχι μόνο δεν έφτασε στο τέλος του δρόμου όπως αναρωτιέται το βιβλίο, αλλά αντιθέτως θα έχει την ευκαιρία να διανύσει μια πορεία πολύ πιο απαιτητική στο μέλλον.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Τελειώνοντας ο Νίκος Χριστοδουλάκης την εισήγησή του με τοποθετήσεις, εκ των οποίων κάποιες θύμιζαν αφοπλισμένη χειροβομβίδα, αξιοποίησε την πλατφόρμα της συζήτησης για το βιβλίο Μητρόπουλου, για να κάνει πολύ στιβαρές τοποθετήσεις. Η υπόθεση των Ηνωμένων Πολιτειών ή και της Γερμανίας όταν

αντιμετωπίζουν τις δυσάρεστες ή και οχληρές επενδύσεις κεφαλαίων, που δεν τους είναι πολύ φιλικές, θυμίζουν τη μεγάλη πολιτική αρχή ότι «Όλα τα ζώα είναι ίσα, αλλά μερικά ζώα συμβαίνει να είναι περισσότερο ίσα από τα άλλα». Όλοι οι ομιλητές ξεδίπλωσαν πτυχές του βιβλίου του Κώστα Μητρόπουλου και των ιδιωτικοποιήσεων στην Ελλάδα, τοποθετήθηκαν περί τέλους του δρόμου και περί του ερωτηματικού, το οποίο μετά από αρκετή συζήτηση έχει προστεθεί στον τίτλο, για να ιντριγκάρει. Τώρα, κατά τα ειωθότα, θα παρακληθεί ο συγγραφέας, ο «ένοχος» της βραδιάς, δηλαδή ο άνθρωπος που συνέλαβε, εξετέλεσε και ολοκλήρωσε το βιβλίο, να δώσει τη δική του ανάγνωση.

Κώστας Μητρόπουλος

Σας ευχαριστώ όλους για την παρουσία σας και το πάνελ. Ο κύριος Παπαγιαννίδης μου είπε να απολογηθώ, θα το κάνω με ταχύτητα. Αλλά πριν κάνω αυτό, θα ευχαριστήσω όσους με βοήθησαν στο να φτιάξω το βιβλίο. Θα ξεκινήσω από την PWC, που με βοήθησαν πάρα πολύ οι παλιοί μου οι συνάδελφοι να μαζέψω τα στοιχεία και να τα επεξεργαστώ, τρεις κυρίες που έκαναν την επεξεργασία, την Ολυμπία Λιάπη, την Υακίνθη Κουτουράκη και την Μαρία Αργυρού, που έκανε τις αναλύσεις. Πάρα πολλούς φίλους που σχολίασαν το βιβλίο και με βοήθησαν στο να συγκεντρώσω το μυαλό μου εκεί που έπρεπε και, βέβαια, το σημερινό πάνελ, το οποίο είπε πολύ περισσότερο ενδιαφέροντα πράγματα από το βιβλίο. Η σύγκριση του πάνελ με το βιβλίο αποβαίνει εις βάρος του βιβλίου και για το οποίο αρχίζω άμεσα την απολογία μου.

Είναι ένα βιβλίο που δεν είναι πολιτικό, δεν έχει πολιτική θέση, δεν είναι ακαδημαϊκό, έχει πολλή στατιστική, αλλά είναι αυτό που λέμε *precisely inaccurate*, γιατί η ποιότητα των στοιχείων δεν είναι τέτοια που να επιτρέπει σημαντικά πράγματα. Δεν είναι και συλλογή αναμνήσεων: απέφυγα να πω ιστορίες, γιατί έχουν ενδιαφέρον, αλλά μπορεί να παρερμηνευθούν. Η προσπάθεια που έκανα ήταν να περιγράψω ένα πολύπλοκο φαινόμενο με όσο το δυνατόν πιο απλούς όρους, ίσως και απλοϊκούς και να θέσω ένα πλαίσιο κατανόησης συνολικής και ιστορικής ταυτόχρονα. Δεν είμαι βέβαιος ότι το πέτυχα. Εγώ στο τέλος κατάλαβα μερικά πράγματα καλύτερα απ' ό,τι όταν ξεκίνησα να το γράφω.

Οι αποκρατικοποιήσεις όλοι νομίζουν ότι έχουν μία κεντρική λογική, εγώ δεν βρήκα καμία. Έχουν τρεις λογικές, που δεν έχουν και μεγάλη σχέση μεταξύ τους. Μία που είναι η πιο ακαδημαϊκή, είναι ότι θα βελτιώνουν την απόδοση της οικονομίας, όταν επιχειρήσεις περνάνε τα σύνορα στον ιδιωτικό τομέα. Αυτή η λογική οδήγησε χώρες στην Δύση – κυρίως στην Αγγλία και τη Χιλή. Οδήγησε και την Κίνα, αυτό ήταν το εντυπωσιακό. Στο 13ο Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας εδηλώθη ότι «Δεν πάμε καλά» (το λέω έτσι συνοπτικά) και ότι «Πρέπει να χρησιμοποιήσουμε τις αγορές». Και θα το πω στα αγγλικά «We have to release the small να αφήσουμε τις μικρές εταιρείες και να κρατήσουμε τις μεγάλες», το οποίο και έπραξαν και πολύ γρήγορα. Η Κίνα απέκτησε ένα δυναμισμό, που δεν τον είχε πριν και που τώρα όλοι

νιώθουμε ότι απειλούμεθα. Στην αρχή κάποτε τον θαυμάζαμε, τώρα νιώθουμε απειλούμενοι από το δυναμισμό αυτό. Η δεύτερη λογική ήταν να πραγματοποιηθούν εισπράξεις για το Δημόσιο. Αυτή ήταν η κύρια λογική στην Ελλάδα και σε πολλές άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το δημόσιο ταμείο χρειαζόταν λεφτά, πουλιόντουσαν μερικά πράγματα και έτσι έκλειναν κενά – ή δεν έκλειναν. Και το τρίτο, που ήταν μεγάλο ιστορικό φαινόμενο, ήταν όταν κατέρρευσε ο κομμουνισμός το 1989 σαν θεσμική αντίληψη, όταν κατέρρευσαν κράτη θεσμικά, χάθηκαν οι θεσμοί και οι μόνοι θεσμοί που ήταν διαθέσιμοι ήταν οι αγορές και να περάσουν τα πράγματα στον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, όλη η Σοβιετία και η Ανατολική Ευρώπη ιδιωτικοποιήθηκαν. Η δε Γερμανία ιδιωτικοποιήθηκε, γιατί δεν μπορούσε να ενοποιηθεί ανιδιωτικοποιήτη. Με δύο σετ θεσμών ήταν αδύνατο να γίνει ένα ενιαίο κράτος.

Οι τρεις αυτές λογικές είναι τελείως διαφορετικές. Η τελευταία έχει πολύ μεγάλη επίπτωση, την ζούμε. Η πρώτη είχε μία επίπτωση στην Κίνα, η οποία είναι πολύ μικρότερη. Για το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων, αν εξαιρέσει κανείς την Κίνα και τις ανατολικές χώρες, είναι το 0,3% ή 0,4% του παγκόσμιου ΑΕΠ. Τίποτα! Αν προσθέσεις αυτές τις χώρες γίνεται σημαντικό, γιατί ήταν μεγάλες χώρες που ιδιωτικοποιήθηκαν ολόκληρες, αλλά κανένας δεν έχει κάνει τη μέτρηση με αυτόν τον τρόπο. Μεγάλο πολιτικό φαινόμενο, κατά την άποψή μου, αλλά μικρή η οικονομική του επίπτωση, αν δεν προσμετρήσουμε τι συνέβη στη Σοβιετική Ένωση και στην Κίνα. Πάρα πολλές δημοσιεύσεις – καταμετρήσαμε 18.000 δημοσιεύσεις – για τις αποκρατικοποιήσεις. Κανένα κοινό συμπέρασμα, θα έλεγα. Υπάρχουν ενδείξεις ότι για την όποια αποδοτικότητα των ιδιωτικοποιημένων επιχειρήσεων υπάρχει μία επίπτωση θετική στο ΑΕΠ ως προς τις άμεσες ξένες επενδύσεις. Αλλά, τίποτα που να συγκλονίζει το νου εξαιτίας των ιδιωτικοποιήσεων.

Τώρα, πηγαίνοντας στις ελληνικές αποκρατικοποιήσεις. Ιδιωτικοποιήσεις εγώ θα εξακολουθήσω να τις λέω (γιατί ήταν) ιδιωτικοποιήσεις ή αποκρατικοποιήσεις ή μετοχοποιήσεις, όσο συναντούσαν αντίσταση, άλλαζε η γλώσσα, οι λέξεις, με τις οποίες περιγράφαμε το ίδιο πράγμα. Άλλαζε και ο τρόπος που γίνονταν, βέβαια. Ήταν μία πολύ σταθερή πολιτική επί 30 χρόνια, με διαφορετικούς ιδιοκτήτες. Επί 30 χρόνια έχουμε ιδιωτικοποιήσεις. Δεν θα βρείτε άλλη πολιτική στη σύγχρονη ελληνική ιστορία που να άντεξε 30 χρόνια!

Ο κυρίαρχος οδηγός ήταν η συλλογή χρήματος για το δημόσιο ταμείο -πλην της πρώτης περιόδου Κωνσταντίνου Μητσοτάκη, οπότε υπήρχε ένα πολύ ισχυρό ιδεολογικό drive η όλη προσπάθεια. Ήταν το πρόγραμμα σταθεροποίησης της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ (της πρώτης) ήταν η πορεία προς την ΟΝΕ, ήταν μία ανάπτυξη με δανεισμό, ήταν η αναδιάρθρωση χρέους. Κρυμμένες σε όλα αυτά από πίσω ήταν οι αποκρατικοποιήσεις με διαφορετικούς τρόπους, διαφορετικούς εστιασμούς, διαφορετικές μεθόδους, αλλά πάντα εκεί. Εκεί διαπίστωσα ότι είχαν κι ένα συμβολικό λόγο, ένα συμβολικό μήνυμα προς τους αναλυτές και τους επενδυτές ότι «είναι καλό πράγμα». Κάθε φορά που κάναμε αποκρατικοποίηση, ερευνούσαν διάφοροι φορείς αρκετά πράγματα θετικά. Ακόμα και στις δύσκολες περιόδους που

περιέγραψε ο Γιώργος Ζασιάς, το καλό ήταν ότι «θα γινόντουσαν αποκρατικοποιήσεις».

Στην περίοδο 2004 με 2009 οι αγορές, η αντίληψη των αγορών για τις αποκρατικοποιήσεις ήταν ότι γίνονται μεταρρυθμίσεις σε αυτή τη χώρα, η οποία τακτοποιείται και πηγαίνει σε ένα άλλο μέλλον, το οποίο και έφτασε.

Υπήρξε ένα σταθερό θεσμικό πλαίσιο. Υπάρχουν τρεις νόμοι ουσιώδεις, ο ένας έγινε το 1991, ο δεύτερος το 2002 και είναι ενίσχυση και βελτίωση του πρώτου νόμου του 1991 και ο τρίτος ήταν η δημιουργία του ΤΑΙΠΕΔ το 2012. Τρεις νόμοι, μέσα σε 30 χρόνια. Δεν υπάρχουν πολλές περιοχές κυβερνητικής παρουσίας, που να έχουν τόσο λίγους νόμους. Επίσης, υπήρξαν μόνο δύο μηχανισμοί. Μηχανισμός της Γενικής Γραμματείας Αποκρατικοποιήσεων, που μετά έγινε και Αναδιαρθρώσεων και εν συνεχεία το ΤΑΙΠΕΔ. Ήταν, λοιπόν, μόνο 2 μηχανισμοί. Δεν φτιάχτηκε τρίτος μηχανισμός.

Ο Δημήτρης Παρασκευάς που ήταν ο δεύτερος, αν δεν κάνω λάθος, Γενικός Γραμματέας, ο Ν. Χαριτάκης ήταν ο πρώτος και ο τελευταίος ήταν ο Γ. Χριστοδουλάκης. 20 χρόνια, ο ίδιος μηχανισμός. Μερικοί συνάδελφοι από τον μηχανισμό είναι παρόντες εδώ που υπηρέτησαν και το μηχανισμό του ΤΑΙΠΕΔ. Και μετά δημιουργήθηκε το ΤΑΙΠΕΔ, το οποίο έμοιαζε ότι ήταν διαφορετικό. Στην αρχή ήταν μεν διαφορετικό, μετά έπαψε να είναι διαφορετικό. Αλλά, στην αρχή είχε μία αυτονομία για μία περίοδο διετίας-τριετίας που ήταν διαφορετική.

Το τρίτο, όμως, χαρακτηριστικό ήταν η σταθερή αντίσταση. Αλλάζαν κυβερνήσεις, η ίδια αντίσταση, αλλάζαν οι τρόποι αποκρατικοποίησης, η ίδια αντίσταση! Ήταν τρεις οι χώροι κι αυτά κινούνταν σε ένα loop. Υπήρχε πολιτική αντίσταση από την αντιπολίτευση, αλλά και από τη συμπολίτευση. Δεν έχω δει πράγματα που αποφασίζει η κυβέρνηση και οι μισοί υπουργοί να έχουν μία αδυναμία και μία απροθυμία να συμπράξουν σε αυτή την κατεύθυνση. Η δεύτερη ήταν τα vested interest τα συμφέροντα δηλαδή, που είναι εγκατεστημένα παντού – έξω και μέσα από τις επιχειρήσεις. Και το τρίτο, ένας θόρυβος, όσο κι αν σας φαίνεται περίεργο – συν όλοι οι ενδιάμεσοι, που κυκλοφορούσαν για να γίνουν τα deals. Τρομερός θόρυβος, τρομερή αντίσταση των ενδιαμέσων που δεν δούλευε η ιδιότητα του ενδιάμεσου καλά. Ήταν εντυπωσιακό. Το τελευταίο πράγμα που με εντυπωσίασε ήταν ότι, στατιστικά μιλώντας, 15 υπουργοί που επέβλεπαν 12 συν οι αρμόδιοι των αποκρατικοποιήσεων τον μηχανισμό με ορισμένα χαρακτηριστικά αποτελεσματικότητας είχαν στατιστικά την ίδια αποτελεσματικότητα. Διαφέρουν 30 χρόνια, ήταν τελείως διαφορετικές προσωπικότητες από διαφορετικούς πολιτικούς χώρους, η δουλειά περίπου γινόταν με την ίδια αποτελεσματικότητα. Όταν το αντελήφθην, έτσι, το κατάλαβα, λέω «Δεν μπορεί να είναι η Ελλάδα, κάτι δεν πάει καλά. Δεν είναι δυνατόν να μην έχουμε αλλάξει νόμους κάθε τρεις και λίγο να μην αλλάζουμε ανθρώπους κάθε τρεις και λίγο και όταν τους αλλάζουμε η αποτελεσματικότητα να μην αλλάζει». Αυτά για μένα είναι, λοιπόν, τα κύρια χαρακτηριστικά.

Αποφεύγω την πολιτική διάσταση. Τις οικονομικές επιπτώσεις τις ακούσατε εμμέσως, άρα να μην πω τίποτα. Ένας από αυτούς που διάβασαν το βιβλίο μου και μου έκαναν πολύ κριτικές παρατηρήσεις ήταν ο κύριος Γιαννίτσης, που κάθεται εδώ μπροστά μου, ο οποίος μου έκανε δύο κρίσιμα ερωτήματα· «Καλά, ψύχωση έχεις πάθει με τα 50 δισεκατομμύρια; Το γράφεις τρεις φορές μες στο βιβλίο». Και λέω «Ναι!», διότι αυτό ήταν το πράγμα που συνάντησα μπροστά μου και προσπαθούσα να εξηγήσω ότι δεν πρόκειται να γίνει ποτέ! Μου συνέστησε να τις μειώσω και έβγαλα τη μία από τις τρεις αναφορές τότε.

Το δεύτερο που μου είπε ήταν: «Καλά», γράφεις ένα βιβλίο και δεν λες τίποτα καλό δεν κάνουν οι ιδιωτικοποιήσεις;» και λέω κάτι πρέπει να συμπεριλάβω. Και κάθισα και κατέγραψα τι καλό μπορεί να βρει κανένας από μία πολιτική που εφαρμόστηκε 30 χρόνια με σταθερότητα και με συμπαγή τρόπο. Το πρώτο είναι ότι δεν είχε μία συστηματικά θετική επίδραση· δεν χάλασε τίποτα, αλλά και δεν το χειροτέρεψε, το οποίο δεν μπορείς να το πεις και για πολλά πράγματα. Το δεύτερο ήταν ότι υπήρξε μία δημοσιονομική βοήθεια προς τη χώρα ανεξαρτήτως κυβερνήσεων, τόσο σε καλές τιμές όσο και σε κακές στιγμές. Ήρθαν λεφτά στη δεύτερη περίοδο επί κυβερνήσεων ΣΥΡΙΖΑ και ΑΝΕΛ: αυτή ήταν μία πάρα πολύ καλή περίοδος για αποκρατικοποιήσεις, που τις χρειαζόταν η χώρα εκείνη την εποχή, για να μετακινηθεί στην άκρη του τελευταίου Μνημονίου. Ενίσχυσαν επιπλέον τη διαφάνεια των δημόσιων επιχειρήσεων που ιδιωτικοποιήθηκαν εν μέρει και μένουν ακόμη στον ιδιωτικό· μπήκανε στο χρηματιστήριο, έχουν λογαριασμούς, auditors και όλα τα σχετικά. Καθόρισαν τη δημόσια περιουσία που είναι συναλλάξιμη· μπορείς να κάνεις πλέον πράξεις στην ιδιωτική δημόσια περιουσία (όχι στα δάση και τα βουνά) για πρώτη φορά νομικά. Δεν την καθόρισαν ακόμη επιχειρησιακά. Ακόμη όταν πρωτοπήγα στο ΤΑΙΠΕΔ υπήρχαν τότε καταγεγραμμένα 70.000 ακίνητα που δεν μπορούσαμε να τα βρούμε. Σιγά-σιγά, με τη βοήθεια αρκετών έχει αυξηθεί ο αριθμός των ακινήτων που είναι γνωστά, αλλά ακόμη τα 55.000 – είμαι βέβαιος – παραμένουν άγνωστα, νομικώς καταγεγραμμένα και φυσικώς άγνωστα. Αρκετές ιδιωτικοποιημένες επιχειρήσεις πήγαν καλά, μερικές είναι πολύ ψηλά στην προσωπική μου εκτίμηση. Εδώ με τον κύριο Λαμπίρη, τον Πρόεδρο του Αεροδρομίου, που είναι μία από τις «σούπερ» εταιρείες, όπου το δημόσιο κατέχει το 15%.

Ριχάρδος Λαμπίρης: Όχι για πολύ ακόμα, ελπίζω.

ΚΜ: Αλλά και πολλές άλλες καλές εταιρείες που είναι στο χρηματιστήριο, που έχουν αφήσει αποτυπώματα. Μειώθηκε λοιπόν το αποτύπωμα του κράτους. Εκείνο που, κατά την άποψή μου, δεν μειώθηκε, είναι η επιρροή του. Παραμένει όσο ισχυρή ήταν πριν, παραμένει και τώρα με διαφορετικούς τρόπους.

Και στο τέλος έδειξαν ότι σταθερές προοπτικές φέρνουν αποτελέσματα. Όσο περιορισμένα κι αν ήταν επήλθαν πάντως αποτελέσματα, «Έκανε τη δουλειά του» που λένε στην πιάτσα. Έγραψα για τη γραμμή του Δημοσίου και, βέβαια, έχει και στροφές έχει και ανηφόρες έχει και κατηφόρες, αλλά το βασικό χαρακτηριστικό για μένα είναι ότι η γραμμή κινείται, δεν είναι η ίδια γραμμή. Είναι, νομίζω, τέσσερα τα

στοιχεία που την κινούν. Το ένα είναι η ιδεολογία· Η αντίληψη ότι η αποκρατικοποίηση έχει θεωρητική βάση, ότι είναι καλό πράγμα και ότι πρέπει να γίνεται. Το δεύτερο είναι οι πολιτικές συνθήκες και το πολιτικό κόστος. Αν εγώ συνάντησα κάτι έντονα και στην περίοδο του ΤΑΙΠΕΔ, ήταν το πολιτικό κόστος. Κάποιος μου είπε ότι κάθε φορά που μίλαγα ή έκανα κάτι κόστιζα 10.000 ψήφους. Λέω «Μόνο τόσες ψήφους;».

Το τρίτο είναι η ισχύς: δεν είναι η ίδια πάντα είναι το ίδιο σταθερή και δεν είναι των ίδιων ομάδων. Αλλά η ισχύς των ομάδων συμφερόντων είναι σημαντικός παράγοντας, που κινεί τη γραμμή. Και τέλος, υπάρχει κάτι που κάθε κράτος, κάθε κυβέρνηση το έχει, και που είναι μία διαφορετική αντίληψη του πυρήνα των υπηρεσιών που το κράτος (ένα δυτικό κράτος πρόνοιας) θα δίνει πάντα – και που δεν πρόκειται να μεταφερθούν. Δεν είναι ίδιες. Δεν είναι η ίδια αντίληψη στην Αμερική, αλλά στην Ευρώπη η αντίληψη είναι κοινή, αλλά δεν είναι πάντα σταθερό αυτό το σύνολο, κινείται. Ανάλογα, λοιπόν, με το ποια κυβέρνηση είναι στην εξουσία, αυτά τα τέσσερα πράγματα την ισορροπούν σε διαφορετικό σημείο. Η σημερινή κυβέρνηση ανήκει σε άλλο κύμα από ότι το προηγούμενο, οδηγείται με άλλο τρόπο, έχει φύγει από τη λογική την καθαρά δημοσιονομική, έχει, κατά τη γνώμη μου, μειώσει (όχι κατά τη γνώμη μου, κατά τους αριθμούς) το ρυθμό των ιδιωτικοποιήσεων, έχει μετακινήσει την προσοχή σε μεγάλες παραχωρήσεις. Και κινείται αργά. Είναι προφανές ότι οι τέσσερις παράγοντες που είπα πριν ισορροπούν με άλλο τρόπο σήμερα. Και αυτό θα εκφραστεί κάποια στιγμή, κατά τη δική μου άποψη, με μία πολιτική θέση, όταν αποκρυσταλλωθεί λίγο καλύτερα. Υπάρχουν πάρα πολλά πράγματα στα οποία μπορεί να εμπλακεί ο ιδιωτικός τομέας, δεν θα σας τα πω, αλλά είναι μέσα στο βιβλίο.

Και θα κλείσω λέγοντας εκείνο που είπε και ο Shakespeare “Much i do about nothing”, πολλή συζήτηση, λίγο αποτέλεσμα, πολύ μεγάλη ένταση. Η συζήτηση είναι δυσανάλογη του αποτελέσματος, είναι πολύ πιο έντονη, περιεγραφή, κατά καιρούς ήτανε βίαια και με την Γενική Τράπεζα και με την ΕΑΣ. Όταν ήμουν στο ΤΑΙΠΕΔ, είχε φτιαχτεί ένα βίντεο που λεγότανε “Kleptocracy”, το οποίο είχε μεγάλη επίδραση επάνω μου όταν το είδα, διότι ήταν τόσο καλοφτιαγμένο, που σχεδόν το πίστεψα και δεν ένιωσα καλά. «Ξεπίστεψα» γρήγορα, αλλά δεν ένιωθα καλά. Υπήρχε, λοιπόν, μια αίσθηση λεκτικής και μερικές φορές φυσικής βιαιότητας.

Το δεύτερο συμπέρασμά μου είναι οι σταθερές πολιτικές με μακροχρόνια εφαρμογή αποδίδουν, παρά τις οποιεσδήποτε αντιστάσεις. Η αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού είναι συνάρτηση της θεσμικής και της –πώς να το πούμε– πολιτισμικής σταθερότητας. Ιδιωτικοποιήσεις μερικές και αδύναμες ανεξάρτητες αρχές αυξάνουν την κρατική, αλλά και την επιρροή.

Και τέλος, δεν μπόρεσα να καταλήξω σε κανένα συμπέρασμα, αν σκληρές ιδιωτικοποιήσεις με μεγάλη αντίσταση, όπως είπαμε, για τη Margaret Thatcher ή μνημονιακές αποκρατικοποιήσεις με μικρότερη αντίσταση, τι από τα δύο είναι καλύτερο. Δεν το κατάλαβα.

Αφήνω, λοιπόν, πιο πολλά ερωτήματα, απολογούμαι για όλες τις ατέλειες του βιβλίου και σίγουρα για το πολύ λιγότερο ενδιαφέρον από τις αναλύσεις που ακούσαμε και σας προσκαλώ να το αγοράσετε, βέβαια, γιατί η εκδότριά μου έχει την προσδοκία να πουληθεί το βιβλίο.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Όπως αντελήφθητε ο συγγραφέας δεν σας εξήγησε το σύνολο του βιβλίου, αλλά μεγάλα κομμάτια του. Επίσης, δεν είναι αλήθεια ότι το βιβλίο δεν είναι πολιτικό: είναι βαθύτατα πολιτικό υπό κάποιες έννοιες.

Φίλιππος Σαχινίδης

Επειδή διαπίστωσα ότι τελικά η υπόθεση της ιδιωτικοποίησης των 50 δισεκατομμυρίων προκάλεσε ένα έντονο ενδιαφέρον και στο συγγραφέα και σε όσους σχολίασαν, επιτρέψτε μου να καταθέσω ορισμένα πληροφοριακά στοιχεία, που ίσως δώσουν μία εξήγηση για το τι ακριβώς συνέβη και οδηγήθηκα σε αυτά τα 50 δισεκατομμύρια. Να υπενθυμίσω ότι όταν ανακοινώθηκε αυτό από την Τρόικα δεν υπήρχε καμία απόφαση για τη επιμήκυνση του δημόσιου χρέους, πολύ περισσότερο για αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους. Επομένως, όταν γινόταν η άσκηση βιωσιμότητας του χρέους, έπρεπε κάποιος να κάνει υπολογισμούς για το ποιο είναι το απαιτούμενο πρωτογενές πλεόνασμα. Εάν δεν υπήρχαν αυτά τα 50 δισεκατομμύρια, το πρωτογενές πλεόνασμα, το οποίο έπρεπε να κατατεθεί και να επιτευχθεί από μία κυβέρνηση, πράγμα εκτός των δυνατοτήτων οποιασδήποτε κυβέρνησης. Άρα, αν ίσως κάποιος πάει ανάποδα, αντί να ψάχνει να βρει διάφορες εξηγήσεις, να σκεφτεί ότι πιθανότατα αυτό διευκόλυνε την επίτευξη μιας άσκησης βιωσιμότητας, η οποία οδηγούσε σε ένα λογικό πρωτογενές πλεόνασμα. Έτσι θα μπορέσουμε να καταλάβουμε επομένως, γιατί τελικά οι ιδιωτικοποιήσεις στόχευαν στα 50 δισεκατομμύρια.

Αντώνης Παπαγιαννίδης

Ήταν πάρα πολύ ωραία και κομψή η διατύπωση «άσκηση βιωσιμότητας».

Δημήτρης Παρασκευάς

Είμαι ο Δημήτρης Παρασκευάς, υπηρέτησα ως δεύτερος Ειδικός Γραμματέας Αποκρατικοποιήσεων στο Υπουργείο Βιομηχανίας. Διορίστηκα από τον Κωνσταντίνο Μητσοτάκη, παρέμεινα επί Ανδρέα Παπανδρέου και ξαναπαρέμεινα επί Κώστα Σημίτη. Άρα, έχω μία ευθύνη για μία πολύ σύντομη παρέμβαση.

Κώστας Μητρόπουλος: Ο μακροβιότερος!

ΔΠ: Δεν είχα στο μυαλό μου να κάνω παρέμβαση, αλλά είμαι πάρα πολύ συγκινημένος, ενθουσιασμένος και λίγο λυπημένος, που είμαι σήμερα μαζί σας. Καταρχήν, βλέπω ανθρώπους που τους ξέρω εδώ και 30 χρόνια, οι οποίοι δεν έχουν αλλάξει. Αλλά, αυτό δεν ισχύει για παράδειγμα για τη Λάρκο, που διάβασα προχθές στην «Καθημερινή» ότι τα τελευταία 4 χρόνια κόστισε 100 εκατομμύρια, ενώ εγώ θυμάμαι να ασχολούμαι με τη Λάρκο το 1993. Το μεγάλο αίτημα της Λάρκο, το διακαές αίτημα, ήταν να έχει την ίδια ρύθμιση όσον αφορά το κόστος της ενέργειας με την ΠΕΣΙΝΕ. Η ΠΕΣΙΝΕ, η μεγάλη βιομηχανική επένδυση μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο συνέδεε το ρεύμα με την τιμή του αλουμινίου. Μετά από πολύ μεγάλους αγώνες έγινε «φωτοτυπία» η ρύθμιση εκείνη και η τιμή του ρεύματος της Λάρκο δεν ήταν με βάση την αυξομείωση της τιμής του νικελίου, αλλά του αλουμινίου, το οποίο ήταν προφανώς καταστροφικό, διότι μπορούσε να κινείται διαφορετικά. Το δεύτερο ήταν ότι μετά την ιδιωτικοποίηση των Ναυπηγείων Ελευσίνας, μου λέει η γραμματεύς μου -που στα υπουργεία, ξέρετε, γραμματείς και υπουργοί ήταν πολύ σημαντικά πρόσωπα- έρχεται και μου λέει «Σας περιμένει η καντίνα της Ελευσίνας», «Ποιο το καφενείο της Ελευσίνας;». Αλλά, εν πάση περιπτώσει, ανοίγω την πόρτα, λέω «Τι μπορώ να κάνω για σας;», έρχονται οι καφετζήδες της Ελευσίνας. Λέει «ιδιωτικοποιήσατε και την καντίνα;», λέω «Τι εννοείτε;», λέει «Δεν μπορούμε να παραμείνουμε εμείς στο Δημόσιο;». Αυτό είναι ένα παράδειγμα ότι ακόμα και οι καντινιέρηδες ήθελαν να είναι δημόσιοι υπάλληλοι.

Το τρίτο, που είναι πιο σοβαρό, είναι ότι έζησα κάποιες ιστορικές στιγμές λίγο πριν και λίγο μετά την παραίτηση του Κώστα Σημίτη από το Υπουργείο Βιομηχανίας. Μετά τη δολοφονία του Κωστή Περατικού –ο φίλος μας– ο Χάρης Σταματόπουλος έφαγε ξύλο, αλλά οι ιδιωτικοποιήσεις στην Ελλάδα είχαν και δολοφονίες, Μιχάλης Βρανόπουλος, διοικητής της Εθνικής Τραπέζης και Κωστής Περατικός, επενδυτής επ' ευκαιρία της υποψηφιότητας να αγοράσουν και δεύτερο ναυπηγείο, κατά την Ελευσίνα, να πάρουν το Σκαραμαγκά. Μετά, λοιπόν, τη δολοφονία του Κωστή Περατικού, η κυβέρνηση ήταν σε μία πραγματικά πάρα πολύ δύσκολη θέση, γιατί είχαμε την πίεση, αναφέρθηκε ήδη ο Νίκος Χριστοδουλάκης, από την 7η Κοινοτική Οδηγία, για να ιδιωτικοποιήσουμε όλα τα ναυπηγεία.

Εμφανίστηκε, λοιπόν, ένας κύριος μουτζούρης, με εργατική φόρμα, ένας Καλογερίδης, ο οποίος είχε ένα ναυπηγείο και υποστήριξε, κατά δήλωσίν του όπως λέμε εμείς οι δικηγόροι, ότι είχε πανίσχυρους συνεταιίρους: ήταν ένα ναυπηγείο από τη Σιγκαπούρη, τα ονόματα τα θυμάμαι, δεν θέλω να σας τα πω, ένα ναυπηγείο από την Νορβηγία και μία πάρα πολύ πλούσια οικογένεια από το Ισραήλ, η οικογένεια Όφερ – πολύ δισεκατομμυριούχοι. Ο αναπληρωτής υπουργός βιομηχανίας Χρήστος Ροκόφυλλος στην τρομακτική αγωνία του να βρεθεί λύση σε αυτό το πρόβλημα λέει «Κύριε Παρασκευά -μιλούσε μάλιστα με το ρο- τι νομίζετε;», εγώ του λέω «Κύριε υπουργέ, αυτό το είχε ο Νιάρχος, εγώ φαντάζομαι ότι πρέπει να έχει διπλά μανικετόκουμπα αυτός για να το πάρει, δεν μπορεί να είναι

μουτζούρης!», «Κοιτάζτε δεν έχουμε άλλη επιλογή, κύριε Παρασκευά, δέστε αυτούς να το δούμε». Βλέπω, λοιπόν, πράγματι, είναι πολύ σοβαροί αυτοί που λέει ο Καλογερίδης, βλέπω ένα χαρτί, φέρνει ένα χαρτί ο Καλογερίδης, κάνει τη συνέντευξη ο Ροκόφυλλος – ο Σημίτης δεν είχε καμία ιδέα, καμία ευθύνη, καμία συμμετοχή, καμία ανάμειξη, τίποτα. Τελικά οι εταιρείες αυτές διαψεύδουν το ενδιαφέρον τους, γίνεται το μεγάλο φιάσκο, ο Ανδρέας Παπανδρέου κατηγορεί το Υπουργείο Βιομηχανίας για το φιάσκο των Ναυπηγείων Σκαραμαγκά και παραιτείται ο Κώστας Σημίτης. Αυτές, λοιπόν, είναι μερικές ιστορίες από μέσα και πάρα πολλές άλλες θα σχολιάσετε.

Νίκος Χριστοδουλάκης: Δημήτρη, μία διευκρίνιση, η Λάρκο πού βρίσκεται, σε ποιο νομό;

Δημήτρης Παρασκευάς: Η Λάρκο βρίσκεται σε πολλούς νομούς.

Νίκος Χριστοδουλάκης: Ναι, ναι, αλλά ο ενδιαφέρων νομός είναι στη Φθιώτιδα.

Δημήτρης Παρασκευάς: Νομίζω τα πολιτικά πρόσωπα είναι καταλληλότερα εδώ να μιλήσουν για γεωγραφία.

Αντώνης Παπαγιαννίδης: Θα έλεγα, επειδή ήδη έχει συμμετάσχει στη συζήτηση έμμεσα Τάσος Γιαννίτσης, να έχει τον τελευταίο λόγο, βραχύλογο.

Τάσος Γιαννίτσης

Ευχαριστώ. Ζήτησα να μιλήσω με την ευκαιρία όπως είπε ο κύριος Παρασκευάς για τα ναυπηγεία και να αποκαλύψω, εν πάση περιπτώσει, να αναφερθώ στο πώς ακριβώς έγινε η ιστορία. Υπήρχε μία μεγάλη σύσκεψη για το τι θα γίνει με τα ναυπηγεία, στην οποία συμμετείχαν πολλοί υπουργοί. Εγώ τότε ήμουν οικονομικός σύμβουλος του Ανδρέα Παπανδρέου, όπου εμφανίστηκε αυτή η πρόταση, η οποία περίπου δεν έπαισε κανέναν ότι είναι αξιόπιστη και μάλιστα, ακριβώς για αυτό το λόγο, η τελική συνεννόηση με την παρότρυνση, μάλιστα, την ισχυρή παρότρυνση του Αντώνη Λιβάνη και με την απόλυτη σύμφωνη γνώμη του Κώστα Σημίτη, που ήταν εκεί ως υπουργός ήταν ότι «Okay, τα συζητήσαμε, θα τα δούμε, θα δούμε τι θα βγάλει, αλλά δεν θα βγει τίποτε ως είδηση από 'δω». Το «Δεν θα βγει τίποτε από 'δω» ήταν ότι σε μισή ώρα, ας μην πω όνομα ποιος, πάνε στο Υπουργείο Βιομηχανίας και γίνεται συνέντευξη Τύπου ότι βρήκανε λύση για τα ναυπηγεία, η οποία, βεβαίως, κατόπιν κατέρρευσε και τα λοιπά.

Αντώνης Παπαγιαννίδης:

Όπως βλέπετε υπήρχε και ζωνηρότητα στην όλη συζήτηση και ανεκδοτολογική, αλλά και βαθύτερα πολιτική. Θα παρακαλούσα για το κλείσιμο την εκδότρια που ανέλαβε το εγχείρημα.

Αλεξάνδρα Βοβολίνη

Να ευχαριστήσω όλους πάρα πολύ για την παρουσία σας, τους ομιλητές για τις εξαιρετικές τοποθετήσεις τους, οι οποίες κάθε μία στο είδος της υπόσχεται ένα καινούργιο βιβλίο. Αυτά τα θέματα δεν έχουν καθόλου μελετηθεί σε βάθος, ενώ είναι τόσο τόσο σημαντικά. Εγώ, προσωπικά, είμαι πολύ απαισιόδοξη, αλλά εάν γραφτούν βιβλία για τα προβλήματα, τους προβληματισμούς που θέσατε όλοι – ο καθένας από τη δική του σκοπιά – νομίζω θα είναι πολύ πολύ χρήσιμο, ώστε η Ελλάδα κάποτε να αποκτήσει στρατηγική και θεσμούς. Βλέπω ότι προσπαθήσαμε πολύ στη γενιά μου, αλλά δεν έχουμε καταφέρει πάρα πολλά. Όμως, με μελέτη, σοβαρότητα και συνέπεια, κάποια στιγμή ίσως τα δισέγγονά μας να ζούνε, σε ένα πιο δομημένο κράτος.

Τέλος παρουσίασης.